

DEL DIAGNÒSTIC AL REMEI:
EUROMOSAIC, LLENGUA I DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC¹

G. WILLIAMS, P. NELDE i M. STRUBELL

INTRODUCCIÓ

En aquest article volem fer dues coses: en primer lloc, volem presentar una visió general del projecte Euromosaic (CE, 1996a), els seus objectius, la seva justificació i les seves perspectives respecte a la planificació lingüística; en segon lloc, volem aprofundir el projecte tot esbossant un marc de referència per a un model de desenvolupament regional que, a més d'incorporar les idees de l'Euromosaic, intenta mostrar com la relació entre l'economia i la llengua no solament és important sinó també operativa.

Potser la primera cosa que hauria de ser evident a l'hora de perseguir aquests dos objectius és que comencem per pressuposar una connexió entre la llengua i l'economia, i per fer explícit que no ens interessem per la sociolingüística, ni tan sols per la sociologia de la llengua, sinó més aviat pels grups lingüístics com a grups socials. És a dir, a l'hora de seguir aquesta orientació hem optat per refusar la perspectiva ortodoxa de l'estudi de la llengua en societat i hem recorregut als principis fonamentals de la sociologia. Hem fet això perquè la nostra manera d'entendre la base teòrica i conceptual per a l'estudi dels grups lingüístics minoritaris dins de la perspectiva ortodoxa ha fet que la trobéssim inútil. Algunes de les nostres objeccions han estat exposades públicament en altres llocs (Williams, 1992) i aquí n'hi haurà prou de resumir-ne els punts principals.

1. Aquest treball va ser presentat pel Dr. G. Williams en un congrés celebrat els dies 1 i 2 de novembre de 1996 a Spiddal, Comtat de Galway, sota la presidència irlandesa de la Unió Europea, amb el tema «Una estratègia lingüística per a Europa - Retrospectiva i perspectives». Aquest treball s'inclourà en les actes del congrés, que seran publicades enguany sota la supervisió editorial del Dr. Pádraig O'Riagáin.

L'objecció més òbvia s'adreça a la naturalesa estàtica i descriptiva de molts conceptes, un èmfasi que no és aliè a la tendència que tenen molts enfocaments de guiar-se per l'objectiu d'establir tipologies en comptes de desenvolupar perspectives teòriques que puguin tenir valor analític en un marc d'estudi comparatiu. Els conceptes bessons de manteniment lingüístic i substitució lingüística a què molts professionals recorren són característics en aquest sentit. Són conceptes estàtics d'un nivell de generalització que fa que no tinguin cap valor positiu per a examinar processos de canvi social relacionats amb grups lingüístics. En segon lloc, és evident que veuen la llengua com un objecte, sense tenir en compte el que pot aconseguir qualsevol conceptualització posterior. Semblantment, el concepte de domini, que també és usat àmpliament, té poc valor en la mesura que es refereix més al context que no pas a la pràctica i d'aquesta manera no reïx a considerar les implicacions socials dels models d'interacció en l'ús lingüístic. Tampoc no reïx a copsar la manera com l'ús lingüístic queda fixat com un tret de la pràctica social. Al nostre entendre, això és només la punta de l'iceberg i ens ha semblat que hi havia una clara necessitat de deconstruir aquest edifici abans de poder avançar cap a una perspectiva que tingués més sentit. Més endavant fins i tot suggerim que la mundialització, juntament amb els discutibles pressupòsits implícits en molts conceptes i perspectives sociològiques, ens obliga a ponderar la pertinència de tota la disciplina.

Sota molts respectes, hem adoptat una posició crítica semblant pel que fa a l'economia. Teníem la sensació que l'economia i la macroeconomia neoclàssiques no ajudaven gaire a entendre la relació entre la llengua i l'economia, o el paper de la llengua en el comportament econòmic. És a dir, hem intentat retornar a una forma d'antropologia econòmica que emfasitza molt més el subjecte social que no pas la perspectiva econòmica més ortodoxa, que es troba amb grans dificultats per a incloure el subjecte humà entre els seus interessos. Certament, teníem la sensació que els intents d'incloure-l'hi que s'han fet en el discurs de l'economia eren tan imbuïts de racionalisme modernista, que aquest enfocament normatiu predeterminava la manera de jutjar grups com ara els grups lingüístics minoritaris, que es troben a la frontera o bé fora del que és normatiu.

Aquesta preocupació per la normativitat en els discursos de la sociologia i de l'economia s'ha de prendre seriosament. És un focus de preocupació entre els qui reconeixen la naturalesa discursiva del pensament modernista. Tanmateix, aquest grup de gent no és gaire nombrós. Això no obstant, el punt que es vol establir per mitjà de la crítica del modernisme és que és un discurs que té en el seu nucli l'objectiu de consolidar l'estat i en aquest respecte parla des de la posició de l'estat. Fent això estableix una normativitat

marcada per la seva diferència en termes culturals del que és titllat d'ètnic o no normatiu o anormal. D'aquesta manera el tractament dels grups lingüístics minoritaris es refereix més a la cultura que no pas a la societat, i la referència a la cultura posa en relleu la desviació respecte a la racionalitat pròpia del que és normatiu. Només tractant les ciències socials com a discursos podem assimilar aquestes construccions tan perjudicials.

Tot i que pensem que els resultats d'aquesta crítica porten a una orientació innovadora i diferent sobre els grups lingüístics minoritaris, això no és pas nou de cap manera. Naturalment, el context de la situació actual és força diferent del dels anys setanta, i tot l'argument en què ens basem ha de ser reformulat i els conceptes han de ser repensats. Això no obstant, moltes de les idees desplegades en l'estudi Euromosaic vénen dels anys setanta, una època en la qual hi havia un diàleg regular entre alguns de nosaltres a Galles i els nostres col·legues irlandesos. Així, aquest treball deu molt a sociòlegs irlandesos com ara Hilary Tovey, Pádraig O'Riagáin, Damean Hannan i Paci Cummings. Potser és significatiu que algunes d'aquestes idees hagin trigat tant de temps a tenir acceptació. Certament, al caràcter innovador del pensament irlandès no li hauria de passar inadvertit el que s'ha dit abans sobre la normativitat i l'ordre social, o més aviat sobre el valor de refusar el que és normatiu. Tractar-lo com un recurs és un tret cabdal de la connexió que volem establir entre llengua, diversitat, innovació i economia. No és pas desproveït de significació que la creació relativament recent de l'Estat irlandès implica que s'han evitat moltes de les restriccions derivades dels processos d'estandardització i normativització que van caracteritzar el període de formació d'estats al començament del segle XIX. Així, moltes de les coses bones de les ciències socials a Irlanda van de bracet amb les valuoses contribucions fetes per grups que, pel fet de ser socialment considerats com a anormals, es veuen obligats a qüestionar la naturalesa mateixa de la normativitat i a refutar al mateix temps els seus efectes restrictius.

I. L'ESTUDI EUROMOSAIC

1. *Orientació teòrica*

Un cop rebutjada la posició sociolingüística ortodoxa vam optar per intentar fer operatiu un enfocament centrat principalment en la producció i reproducció de grups lingüístics minoritaris. La reproducció la concebíem en termes de la capacitat de transmetre una llengua d'una genera-

ció a una altra entre parlants consolidats, mentre que la producció es referia a l'aprenentatge d'una llengua per part dels fills dels qui ja no la parlaven. La no-reproducció es referia als casos en què la llengua no es reproduceix transgeneracionalment. El valor d'aquests conceptes és que ens permet considerar la rellevància de diferents agents per a aquests dos processos. Alguns d'aquests agents són específics d'un sol procés, mentre que altres agents serveixen per a totes dues funcions. Així, no és inconcebible que l'agent de reproducció més obvi, la família, no tingui cap paper en la reproducció, però que altres agents com ara l'ensenyament puguin assegurar que la reproducció s'acompleixi. També vam intentar relacionar aquests processos amb els processos més generals de reproducció social i cultural. Això ho vam aconseguir reconeixent que un grup lingüístic només és un grup entre diversos grups socials que s'encavallen pel que fa la pertinença. A més, cada grup social té capacitat per a servir de base d'una identitat social, i els individus s'interpolen com a subjectes pel que fa als diferents grups socials, siguin aquests mútuament excloents o compatibles. En aquest respecte la cultura es concep com el mitjà pel qual s'estructura el significat, i la constitució simbòlica es basa en aquesta estructuració.

Aquesta orientació es relaciona amb el procés general de reestructuració econòmica que forma part del procés més ampli de canvi econòmic, incloent-hi el procés contemporani de mundialització. Dins aquest procés d'ordre superior que determina el canvi social hi ha el marc d'actuació política. Això es concep en un context molt més ampli del que habitualment forma part de la planificació lingüística. Certament, la nostra perspectiva reconeix que és un greu perill aïllar la planificació lingüística de processos i prerrogatives de política social més generals. Això es deu al fet que reconeixem que els grups lingüístics encaixen amb els processos més generals de canvi social de què la planificació lingüística rarament s'ocupa. Com discutirem més endavant, això implica la manera com l'actual discurs sobre política social deriva de principis neoliberal, i el fet que aquest discurs és el que estructura els mitjans pels quals es construeixen socialment els subjectes i els objectes, incloent-hi la llengua i els parlants com a membres de grups lingüístics.

Això ens va permetre lligar l'estructuració de grups lingüístics amb el procés més general de reestructuració econòmica. Atesa la influència del Mercat Únic en la capacitat dels estats per a regular l'economia, és clar que la relació entre l'estat i l'economia interior s'ha de reajustar. Ja no és permisible pensar en el desenvolupament «regional» en funció de la regulació estatal, ni pensar en el mercat de treball com si pertanyés a un sol estat. Més

aviat, sembla possible i necessari conceptualitzar els mercats de treball en funció de configuracions regionals i locals. Dins d'aquesta reconfiguració un dels factors dinàmics cabdals té a veure amb la relació entre el sector públic i el privat, un dinamisme que té una significació particular per a grups lingüístics minoritaris com a conseqüència de la manera com la planificació lingüística es concep com un tret de la política social.

Un cop conceptualitzat el procés de constitució de grups lingüístics dins d'un context que enllaça l'economia, la política social, la política, la llengua i la cultura, vam poder considerar els detalls més precisos de la relació entre la llengua i l'economia. Vam introduir el concepte de prestigi de la llengua per designar el valor d'una llengua per a la mobilitat social. Això ho vam conceptualitzar com una variable clau en el sentit que vam creure que era la força motivadora cabdal per als interessats en la producció i la reproducció de la llengua. Aquest raonament deriva de la manera com el discurs modernista ha establert una forta connexió entre la racionalitat i l'ordre econòmic. Així va ser possible lligar la llengua amb els mercats de treball en funció d'aquest concepte de prestigi de la llengua. Aquest concepte deixava clar que llengües diferents tenien una rellevància diferent per a mercats de treball diferents, amb l'anglès d'una importància essencial en el mercat de treball internacional, la llengua de l'estat en els mercats de treball regionals i la possibilitat que les llengües minoritàries tinguin una significació per als mercats de treball regionals i locals. El que falta és una concepció d'un mercat de treball de nivell estatal, sobretot com a conseqüència de l'arribada del Mercat Únic.

Hi ha una connexió evident entre l'ensenyament i els mercats de treball en el sentit que la funció de l'ensenyament sempre ha estat inculcar un sentit de normativitat associat al nacionalisme estatal i una adequació a les necessitats econòmiques de l'estat. Així, l'entrada de les llengües minoritàries en el mercat de treball és paral·lela a la seva entrada en l'ensenyament formal. Així, veure l'ensenyament com un agent primari de producció i reproducció lingüístiques també era un mitjà d'aconseguir una connexió directa amb el procés econòmic dins del nostre esquema.

L'apreciació de l'ordre econòmic ens fa conscients de la relació entre la circulació de capitals i el procés més general de circulació de persones o migració. No és sinó un petit pas endavant reconèixer que la profunda influència que té la immigració de no-parlants als territoris autòctons dels grups lingüístics minoritaris sobre la reproducció dels grups lingüístics deriva realment de cicles de canvi econòmic. Aquesta immigració influeix sobre l'endogàmia del grup lingüístic i, al seu torn, la capacitat de la família per a servir com a agent de reproducció de la llengua. També té una in-

fluència profunda sobre la importància de la comunitat com a agent de producció i reproducció.

Aquests agents, juntament amb els mitjans de comunicació, els vam concebre com les principals forces que determinen la capacitat d'un grup lingüístic per a produir-se o reproduir-se. És a dir, el centre d'atenció era sobretot el procés de generar «capacitat» o competència lingüística. La relació entre capacitat i ús era d'un ordre diferent. Naturalment, vam reconèixer que una gran part de la teoria sociolingüística, tal com és, se centra més en el tema de la motivació i l'ús que no pas en l'estructuració dels grups lingüístics com a grups socials que hem discutit abans. Com esmentarem més endavant, aquest és el principal tema que afrontem avui molts grups lingüístics minoritaris. Nosaltres vam intentar conceptualitzar aquesta relació en funció de dues variables clau —la institucionalització i la legitimació.

La legitimació era un concepte que incorporava aspectes constitucionals i de política social. Així, podia anar més enllà de les lleis lingüístiques per incloure un seguit de polítiques socials que operen en nivells polítics diferents. Això és particularment rellevant atès el canvi cap a principis d'habilitació en comptes de l'èmfasi en els drets propi de la legislació que ha sorgit durant l'adopció dels principis neoliberals arreu d'Europa.

Vam preferir la institucionalització al concepte més habitual de domini perquè anava més enllà de la relació entre context i ús per incloure la capacitat d'interacció i la manera com l'estructuració de discursos fa que l'ús lingüístic esdevingui institucionalitzat fins al punt que les pràctiques d'ús lingüístic «es donen per descomptat». En aquest respecte el concepte és paral·lel a conceptes més familiars com ara el de sexisme o racisme institucionalitzat. Això també ens permetia allunyar-nos de la tendència a veure l'acció com a condicionada pel subjecte humà centrat, i considerar la manera com la pràctica social se situa en el punt on el subjecte humà és constituït en el discurs i a través del discurs.

Així, tot i que l'estructuració de grups lingüístics minoritaris té una significació considerable i el prestigi de la llengua esdevé un tret cabdal de la motivació, la relació entre institucionalització i legitimació és el que té el paper principal en la transformació de l'estructura, la capacitat i la motivació en pràctiques lingüístiques reals com a pràctiques arrelades. Això és particularment important en el sentit que ens permet distingir la motivació racional d'orientació econòmica de la igualment racional motivació que deriva dels mitjans en què els discursos no econòmics arrelen.

2. *Mètode*

La nostra primera tasca va ser la de fer operatius els diferents conceptes que hem descrit sumàriament. Això implicava operar en nivells de generalització diferents. Després de la revisió habitual del material secundari vam dissenyar una sèrie de qüestionaris per cobrir tots els casos. Aquests qüestionaris implicaven agents i institucions oficials així com qüestionaris que se centraven en una sèrie de testimonis clau als quals es va demanar que proporcionessin informació crucial sobre totes les variables per a cada cas. La informació de cada grup lingüístic va ser coordinada per corresponsals dels grups lingüístics que tenien la responsabilitat d'emetre un informe sobre els casos respectius. Aquesta informació es va complementar amb una sèrie d'enquestes d'ús lingüístic. Diferents restriccions van impedir ampliar aquesta metodologia particular. La primera restricció venia de les limitacions financeres del treball. Ens vam haver de limitar a realitzar un nombre reduït d'enquestes d'ús lingüístic amb un nombre limitat de 300 casos per a cada enquesta. A més, la possibilitat d'elaborar un estudi comparatiu basat en aquestes enquestes era impedida per la diversitat de contextos i la disponibilitat de recursos estadístics per als diferents grups lingüístics. Mentre que en alguns casos les dades censals que permetrien construir una mostra representativa eren disponibles, en altres casos no eren a l'abast ni aquesta font ni els recursos necessaris per a assegurar el caràcter aleatori de les mostres. Clarament, calia excloure la possibilitat de desenvolupar un estudi comparatiu de tots els casos.

No obstant això, vam decidir tirar endavant amb enquestes limitades de 300 casos per a vuit dels grups lingüístics, un nombre que després es va ampliar a setze. A això caldria afegir unes altres tres enquestes d'ús lingüístic que s'han realitzat per a altres casos. Tot i que no són estrictament comparables, sí que ens proporcionen important informació complementària. La utilitat de les dades de les enquestes consistia a establir punts de referència en un nombre limitat de casos amb els quals es poguessin fer comparacions. De la grandària de les mostres deriven clares limitacions, però no obstant això les enquestes ens van permetre aclarir un nombre de qüestions relatives a diverses variables i, en aquest respecte, una valoració més detallada d'aquestes variables.

Evidentment, les diferents dades que teníem a la nostra disposició eren d'ordres diferents i no eren estrictament comparables. Per tal de vèncer aquesta dificultat, vam optar per desenvolupar una sèrie d'escales per a cada una de les variables. Això ens va permetre utilitzar totes les dades disponibles a l'hora de desenvolupar les mesures d'escala pel mètode habitual

d'avaluació independent, la discussió de casos de no-congruència i l'establiment de nivells de correlació entre els valors dels diferents avaluadors. Vam assignar un pes igual a les diferents escales així agrupades, una decisió que pot ser qüestionada. També és clar que les puntuacions per a alguns casos (els que es basaven en la disponibilitat de dades de les enquestes d'ús lingüístic) són més vàlides que les altres. Aquestes puntuacions havien de servir de referència dins de la comparació global.

A partir d'aquest exercici va ser possible comparar els diferents grups lingüístics en funció de les puntuacions en cada variable i també en tota la sèrie de variables. Això és el que mostrem a la taula 1. Usant aquestes escales va ser possible crear una classificació dels grups lingüístics i també establir conjunts de grups lingüístics dins de la classificació. També va ser possible aïllar grups que comparteixen circumstàncies similars en funció de les puntuacions en tota la sèrie de variables.

3. *Avaluació*

i) *Configuracions generals*

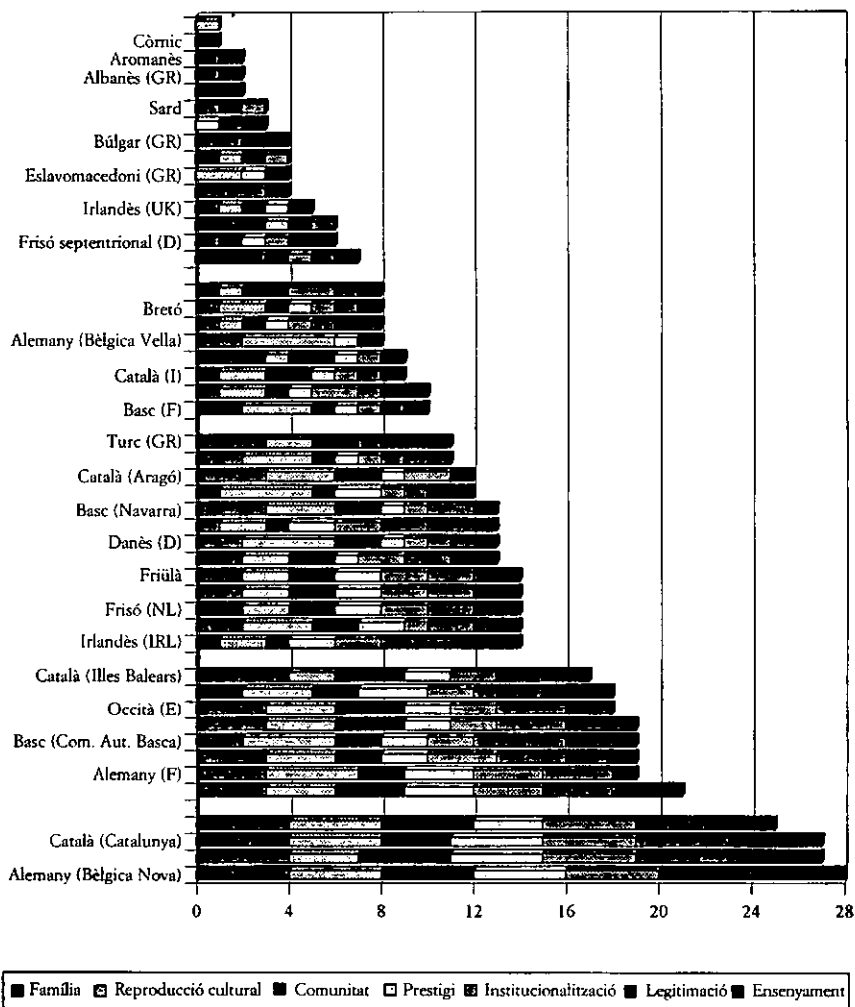
A l'hora de considerar els resultats següents cal reconèixer que cada grup lingüístic té un caràcter dinàmic i que les posicions relatives dels grups poden canviar amb el temps. Així, per exemple, l'arribada del servei de televisió en llengua irlandesa tindrà implicacions per a les puntuacions de l'irlandès a Irlanda i fins i tot a Irlanda del Nord. També és evident que el procés descrit anteriorment ignora el que és habitual com a punt de partida en la majoria d'estudis sobre grups lingüístics minoritaris —l'interès geolingüístic pels nombres i la distribució. Això va ser una decisió conscient atès que el nostre objectiu era establir fins a quin punt els grups lingüístics tenien accés als recursos institucionals necessaris per a garantir la seva producció i reproducció. No es tracta de negar la pertinència dels nombres sinó més aviat de considerar-los secundaris en relació amb el que intentàvem aconseguir. El mateix es podria dir sobre el procés de reestructuració econòmica en curs, i l'existència de puntuacions relativament altes no hauria de ser un motiu de complaença. Hi ha casos que han atès un cert equilibri, un equilibri que es veuria clarament amenaçat si el procés de reestructuració econòmica s'accelerés. És a dir que el treball que implica assegurar la continuïtat dels processos de producció i reproducció és continu.

La consideració de les dades presentades a la taula 1 i a la figura 1 mostra que hi ha un conjunt de quatre grups lingüístics amb puntuacions altes

Taula 1. CLASSIFICACIÓ DELS GRUPS LINGÜÍSTICS EN FUNCIÓ DE LES PUNTUACIONS OBTINGUDES EN CADA VARIABLE

<i>Estat</i>		<i>Família</i>	<i>Reproducció</i>	<i>Comunitat</i>	<i>Prestigi</i>	<i>Legitimació</i>	<i>Institucio-</i>	<i>Ensenya-</i>	<i>Total</i>
			<i>cultural</i>				<i>nalització</i>	<i>ment</i>	
1	B	Alemany (Bèlgica Nova)	4	4	4	4	4	4	28
2	LUX	Luxemburguès	4	3	4	4	4	4	27
3	E	Català (Catalunya)	4	4	3	4	4	4	27
4	I	Alemany (I)	4	4	4	3	4	3	25
5	E	Gallec	3	3	3	3	3	3	21
6	F	Alemany (F)	3	4	2	3	3	1	19
7	E	Català (València)	3	3	2	2	3	3	19
8	E	Basc (Com. Autòn. Basca)	2	4	2	2	2	4	19
9	I	Ladí	3	3	3	2	2	3	19
10	E	Occità (E)	3	3	3	2	2	3	18
11	UK	Gal·lès	2	3	2	3	2	3	18
12	E	Català (Illes Balears)	4	2	3	2	2	2	17
13	IRL	Irlandès	1	2	1	2	2	3	14
14	UK	Gaèlic	2	3	2	2	1	2	14
15	NL	Frisó (NL)	2	2	2	2	2	2	14
16	I	Eslovè (I)	2	2	2	2	2	2	14
17	I	Friülà	2	2	2	2	2	2	14
18	D	Sorab	2	2	2	1	2	2	13
19	D	Danès (D)	2	4	2	1	1	1	13
20	I	Francès (I)	1	2	1	2	2	3	13
21	E	Basc (Navarra)	3	3	2	1	1	2	13
22	DK	Alemany (DK)	1	4	1	2	1	1	12
23	E	Català (Aragó)	3	3	2	1	2	0	12
24	F	Català (F)	2	3	1	1	1	1	11
25	GR	Turc (GR)	3	2	2	0	0	1	11
26	F	Basc (F)	2	3	1	1	1	1	10
27	F	Cors	1	2	1	1	2	1	10
28	I	Català (I)	1	2	2	1	1	1	9
29	I	Occità (I)	3	1	2	1	1	0	9
30	B	Alemany (Bèlgica Vella)	2	4	0	1	0	0	8
31	F	Occità (F)	1	1	1	1	1	1	8
32	F	Bretó	1	2	1	1	1	1	8
33	I	Albanès (I)	1	1	2	0	2	1	8
34	P	Mirandès (P)	3	0	1	0	1	1	7
35	D	Frisó Septentrional (D)	1	0	1	1	1	0	6
36	I	Croat (I)	3	1	1	0	0	1	6
37	UK	Irlandès (UK)	1	1	1	1	0	0	5
38	E	Berber	3	0	1	0	0	0	4
39	GR	Eslavomacedoni (GR)	0	2	0	1	0	0	4
40	F	Alemany (F)	1	1	1	0	1	0	4
41	GR	Búlgar (GR)	2	0	2	0	0	0	4
42	D	Frisó Oriental (D)	0	0	0	1	0	1	3
43	I	Sard	1	0	1	0	1	0	3
44	E	Portuguès (E)	2	0	0	0	0	0	2
45	GR	Albanès (GR)	1	0	1	0	0	0	2
46	GR	Aromanès	1	0	1	0	0	0	2
47	UK	Còrnica	0	0	0	0	0	0	1
48	I	Grec (I)	0	1	0	0	0	0	1

Fig. 1. CLASSIFICACIÓ DELS GRUPS LINGÜÍSTICS EN FUNCIÓ DE LA PUNTUACIÓ GLOBAL

en totes les variables. Aquest grup consta de l'alemany a la Bèlgica Nova, el luxemburguès, el català a Catalunya i l'alemany a Itàlia. Evidentment, tres d'aquests quatre grups parlen llengües estatals, i dos són grups lingüístics extraterritorials. El luxemburguès sembla una anomalia en el sentit que és una llengua estatal oficial intraterritorial, però el cas de l'irlandès mostra que això sol és una garantia insuficient per a una puntuació alta. No obstant això, l'existència d'aquests dos casos —luxemburguès i irlandès— planteja qüestions polítiques que reprendrem més endavant. Dos dels altres tres casos són llengües estatals extraterritorials en territoris adjacents —l'alemany a la Bèlgica Nova i a Itàlia. Un cop més, però, el cas de l'alemany a la Bèlgica Vella, o a Dinamarca, mostra que el que garanteix una puntuació alta no és el simple fet de ser un grup que usa una llengua estatal. Tanmateix, no es pot negar que l'ús d'una llengua estatal en un territori contigu sí que ajuda a elevar les puntuacions, encara que només sigui per la probabilitat d'obtenir una puntuació alta en la variable «reproducció cultural» quan els mitjans de comunicació destinats a la població d'un estat són a l'abast de parlants de fora del seu territori. El quart cas és el del català a Catalunya, el grup més ben situat dels diferents grups lingüístics sense estat. Tanmateix, és un cas que suggereix que «sense estat» pot ser una expressió exagerada atès que el grau d'autonomia que posseeix aquest grup és considerable quan es compara amb altres grups lingüístics. L'existència d'un protoestat, que té una rellevància creixent a mesura que el procés d'integració europea avança sobre una base regional, és d'una importància crucial. Naturalment, la grandària del grup lingüístic català també és important en el sentit que fa practicables un nombre de polítiques pertinents.

El següent conjunt conté vuit grups lingüístics, tots els quals tenen puntuacions globals força altes i cap puntuació baixa en les set variables. Cinc d'aquests vuit grups es troben a Espanya, i dos són grups lingüístics catalans que es troben fora de la definició espacipolítica estricta de Catalunya. Això és significatiu en el sentit que la transformació d'Espanya, un estat tradicionalment molt centralitzat, en un dels sistemes polítics més desenvolupats dins de la Unió ha estat ràpida i pertinent. Tanmateix, hauríem d'emfasitzar que el que és pertinent no és simplement el procés de descentralització, sinó que aquesta descentralització ha d'incloure la mena de processos relacionats amb la llengua que formen part de les variables tal com les hem derivades dels nostres arguments teòrics. És a dir, la descentralització per si mateixa no és una condició suficient per a influir sobre la prominència d'un grup lingüístic. No obstant això, cada cop és més clar que dins d'aquests dos primers conjunts les dades assenyalen una alta incidència dels grups lingüístics que tenen com a punt de referència lingüís-

tic un estat o un protoestat. Els altres tres casos inclouen una llengua d'estat extraterritorial en un estat adjacent —l'alemany a França— i dos grups lingüístics minoritaris ben situats en relació amb altres grups similars —el gal·lès i el ladí.

A continuació ve un conjunt de tretze grups lingüístics que mostren un interval més ampli de puntuacions del que s'ha trobat en els conjunts precedents. Aquest conjunt inclou el basc a Navarra i el català a França i a Aragó, que en alguns contextos aprofiten la força de les seves àrees centrals mentre que en altres estan mancats d'ajudes institucionals. Aquest també és el cas dels contextos extraterritorials del danès a Alemanya, de l'alemany a Dinamarca i del francès a Itàlia. També s'inclouen en aquest conjunt el friülà i l'eslovè, que són veïns al nord d'Itàlia; el sorab; el gaèlic; el frisó, que és l'únic grup lingüístic minoritari dels Països Baixos; l'irlandès a Irlanda i el turc a Grècia. Atesa la situació fronterera de molts d'aquests grups, la seva classificació enganya una mica ja que molts obtenen algun avantatge de l'acció dels grups lingüístics dels estats o protoestats veïns. El que tenen tots de comú és algun grau de suport estatal, tant si aquest suport ve del seu propi estat com d'un estat veí. En molts casos això implica tractats específics que proporcionen suport recíproc per a llengües estatals extraterritorials. Un cop més, l'existència del grup lingüístic irlandès a Irlanda presenta una anomalia ja que l'irlandès és una llengua estatal que pot aprofitar recursos que no són a l'abast de llengües sense estat. No obstant això, la seva posició relativament baixa en la classificació serveix per a evidenciar la feblesa de l'argument que lliga el poder amb el reconeixement d'una llengua com a llengua d'estat.

Tot seguit trobem un conjunt de vuit grups lingüístics que mostren un grau limitat de vitalitat. Entre aquestes llengües hi ha el bretó. Potser de manera sorprenent, atès el nombre de parlants que se sosté que té aquesta llengua, aquest conjunt també inclou l'occità de França i Itàlia. Aquesta circumstància subratlla el valor que té el fet de no tractar les minories des d'un punt de vista merament numèric.

A l'altre extrem de l'espectre hi ha un conjunt de tretze grups lingüístics que tenen una puntuació inferior a una quarta part de la puntuació global possible. Quatre d'aquests grups són a Grècia, quatre més a Itàlia i els altres cinc es divideixen entre diversos estats. La majoria parlen llengües estatals extraterritorials, com ara el búlgar i l'albanès a Grècia, o el francès, el grec i el croat a Itàlia, o el portuguès a Espanya i el neerlandès a França. Els dos casos frisons que entren en aquesta categoria també es poden considerar separats del centre de frisoparlants. Un altre grup lingüístic —el còrnic— usa una llengua que no es va parlar durant segles abans del seu re-

cent revifament. És significatiu que vuit dels tretze casos es troben en àrees adjacents de la perifèria europea —al sud d'Itàlia i a Grècia. Tot i que hi ha un nombre substancial de grups lingüístics en aquestes àrees, cap no mostra la mena de força que donaria esperances per al futur. Atesa la grandària d'aquest grup lingüístic, és una mica sorprenent trobar el sard dins d'aquest conjunt. El ràpid declivi en l'ús del sard i l'absència d'un context institucional formal per a la seva producció i reproducció mostra que el grup afronta una situació de crisi.

ii) Estat i societat civil

L'estadi següent de la nostra anàlisi comporta considerar l'abast de les relacions entre les set variables, tot introduint la variable demogràfica. Això ens permet considerar la relació entre les variables socials i institucionals en la mesura que es relacionen amb la qüestió del poder, d'una banda, i la rellevància dels factors demogràfics, de l'altra. La nostra reticència a introduir la variable demogràfica de bon començament era una conseqüència de la nostra consciència de les limitacions de molts treballs geolingüístics que prioritzen la seva preocupació espacial i releguen els components polítics i socials del poder a una posició d'importància secundària. Tanmateix, seria clarament inapropiat per part nostra d'ignorar completament les dimensions espacials i demogràfiques.

Per realitzar aquesta part de l'anàlisi vam calcular els coeficients producte-moment entre cada una de les set variables i entre aquestes variables i les variables demogràfiques. Aquest procediment ens va permetre establir fins a quin punt hi havia o no hi havia una relació entre les puntuacions de les diferents variables. Així, vam establir una correlació elevada (de 0,80 a 0,86) entre quatre variables —«prestigi de la llengua», «institucionalització», «legitimació» i «ensenyament». Això no hauria de ser gaire sorprenent ja que aquestes quatre variables són les que depenen en més gran mesura de les activitats de l'estat, i en aquest respecte cal pensar que si l'estat fa passos per a incloure una llengua minoritària en les seves activitats tendirà a fer-ho d'una manera general.

Les altres tres variables —«família», «comunitat» i «reproducció cultural»— les vam tractar com a variables «socials» o de la «societat civil». Aquesta distinció entre estat i societat civil mai no és totalment satisfactòria dins de les comunitats polítiques modernes ja que l'estat ha penetrat molts aspectes de la societat civil. També és cert que, com volem emfasitzar, la desregulació i el replegament de l'estat tenen implicacions profundes per a la consideració del concepte d'«estat». Certament, una de les

Taula 2. COEFICIENT DE CORRELACIÓ PRODUCTE-MOMENT DE LES VARIABLES

	Família	Reproducció cultural	Comunitat	Prestigi	Institucionalització	Legitimació	Ensenyament	TOTAL
Família	—	0,46	0,66	0,50	0,57	0,54	0,70	0,85
Reproducció cultural	0,46	—	0,53	0,73	0,61	0,65	0,63	0,79
Comunitat	0,66	0,53	—	0,73	0,83	0,75	0,65	0,85
Prestigi	0,50	0,73	0,73	—	0,85	0,86	0,85	0,93
Institucionalització	0,57	0,61	0,83	0,85	—	0,84	0,79	0,92
Legitimació	0,54	0,65	0,75	0,86	0,84	—	0,84	0,92
Ensenyament	0,70	0,63	0,65	0,85	0,79	0,84	—	0,87
TOTAL	0,85	0,79	0,85	0,93	0,92	0,92	0,87	—

qüestions cabdals que ha d'abordar qualsevol consideració de la pertinència d'una Europa unida que substitueixi l'estructura d'estats existent és la seva relació amb els grups lingüístics minoritaris en comparació amb el paper representat fins ara per l'estat-nació. També és evident que dins de la Unió hi ha una variació considerable en la naturalesa de la societat civil i en la seva relació amb l'estat. Aquesta variació sembla estretament relacionada amb el tipus d'intervencionisme estatal. En termes generals, es pot sostenir que l'Europa nord-occidental es caracteritza per un model social-demòcrata d'estat del benestar basat en una societat civil forta, amb els mitjans organitzatius per a obtenir consens sobre la necessitat de no considerar els drets socials com a mercaderies i un criteri universalista en la provisió de serveis socials. En el model continental l'estat del benestar ha tendit a preservar les diferències d'estatus, i la política social i econòmica de l'estat ha posat un èmfasi més gran en la distribució de les rendes monetàries a través d'un sistema de seguretat social que no pas en la provisió de serveis estatals. A l'Europa del sud, d'altra banda, les estructures clientel·listes/paternalistes porten l'estat a assumir un paper essencial en la distribució de recursos en el context d'una societat civil relativament feble. Però aquí també és clar que hi ha una variació considerable, i l'Església catòlica representa un paper clau tant en la cultura del benestar com en la societat civil en general. Aquestes diferències es mereixen molta més atenció de la que els vam poder dispensar en l'estudi Euromosaic.

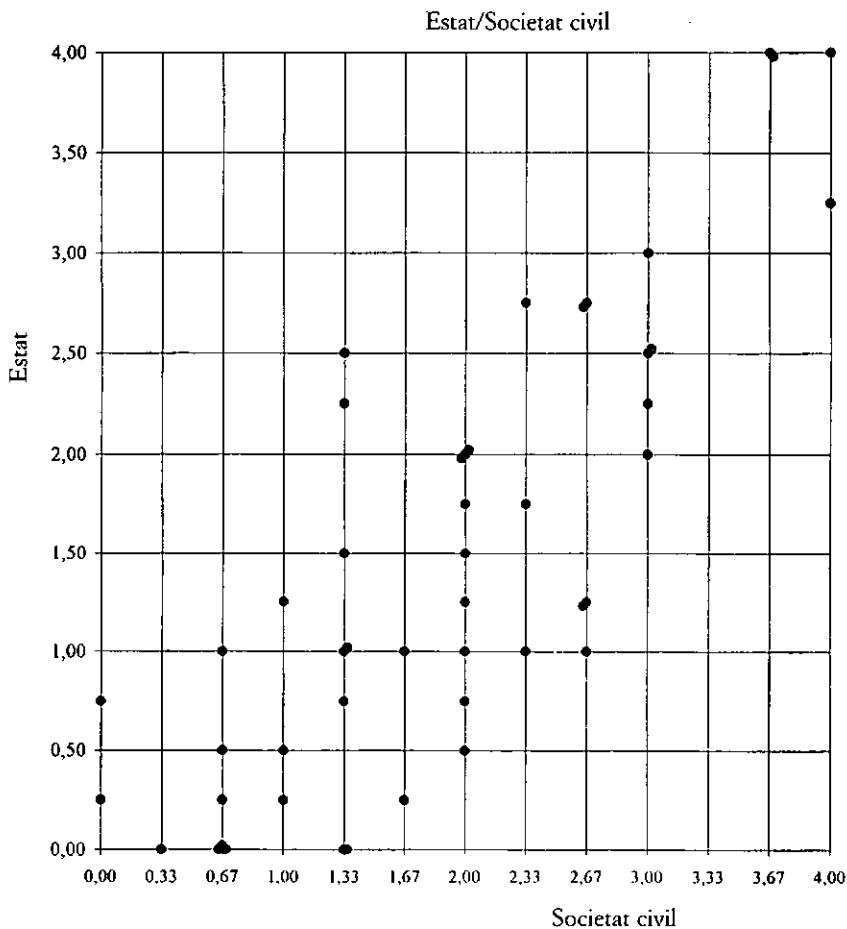
No obstant això, en termes abstractes, la distinció entre estat i societat civil ens permet interpretar els aspectes culturals i socials de l'activitat d'un grup lingüístic en funció de la relació d'aquest grup amb l'estat dins del qual es troba. Les correlacions entre aquestes tres variables i les variables de l'«estat» eren baixes però encara es trobaven dins de l'interval comprès entre 0,54 i 0,82. Finalment, la correlació entre les set variables i la variable demogràfica (Taula 2) era molt més baixa (de 0,21 a 0,43). Això confirma la nostra decisió de treure importància a la variable demogràfica per destacar la importància de les variables polítiques i socials.

Calculant una mesura per a les tres variables de «societat civil» juntes, i per a les quatre variables d'«estat» també juntes, vam poder elaborar un gràfic que mostra la relació entre aquestes dues variables (figures 4 i 5). Evidentment, una línia diagonal d'esquerra a dreta representaria el cas «perfecte» en què hi ha una relació equilibrada entre el paper de l'estat i el paper de la societat civil respecte a les activitats que sostenim que tenen una importància cabdal per a qualsevol grup lingüístic.

El casos que es troben per sota d'aquesta línia mostren un grau de suport estatal a les activitats relacionades amb la llengua que és despropor-

cionat respecte a la capacitat de la societat civil per a produir i reproduir la llengua. A l'inrevés, els grups lingüístics que es troben a l'esquerra de la línia estan obligats a dependre dels esforços de la societat civil en una mesura molt més gran.

Fig. 2. GRÀFIC DE LES PUNTUACIONS OBTINGUDES PER CADA GRUP LINGÜÍSTIC EN LES VARIABLES RELATIVES A L'ESTAT I A LA SOCIETAT CIVIL*

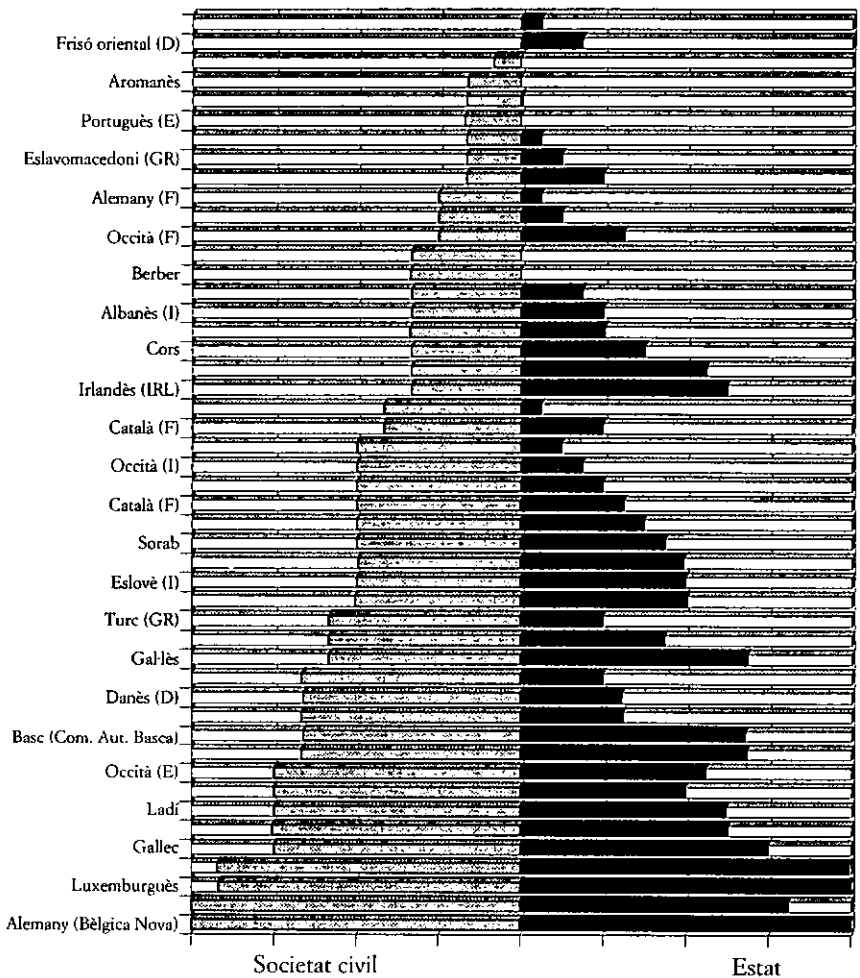
* Vegeu la numeració a la taula 1.

Aquest gràfic també es pot fer servir per a fer llum sobre l'anàlisi anterior. Mostra un conjunt de nou grups lingüístics que puntuen alt (de 2,5 a 4,0) en totes dues dimensions: l'alemany a la Bèlgica Nova, l'alemany a Itàlia, l'alemany a França, el català a Catalunya i al País Valencià, el luxemburguès, el ladí, el galleg i el basc al País Basc. Hi ha un altre gran conjunt de divuit grups que puntuen baix (de 0,0 a 1,5) en totes dues dimensions: el còrnic; el frisó oriental i septentrional; el grec a Itàlia; l'aromanès; l'albanès tant a Grècia com a Itàlia; el portuguès a Espanya; el sard; l'eslavomacedoni i el búlgar a Grècia; el neerlandès, l'occità, el bretó i el cors a França; l'irlandès al Regne Unit; el berber a Espanya i el mirandès a Portugal. Entre aquests dos conjunts n'hi ha un altre de sis grups que tenen puntuacions intermèdies (d'1,6 a 2,4) en totes dues dimensions: el gaèlic, el frisó als Països Baixos, l'eslovè i el friülà a Itàlia, el sorab i l'alemany a Dinamarca. Aquest és el conjunt que es podria beneficiar d'un grau superior d'intervenció estatal per a incrementar el nivell de producció i reproducció de la llengua. Hi ha un grup lingüístic —el gal·lès— que no encaixa en cap d'aquestes tres categories, atès que obté una puntuació de 2,75 en la dimensió «estat» i de 2,33 en la dimensió «societat civil».

El nombre de casos que tenen puntuacions semblants en totes dues dimensions es limita a set, i tots es troben en el terç superior de la classificació general. Hi ha uns altres dotze casos que no es desvien significativament d'aquesta pauta, molts dels quals tenen puntuacions globals baixes. Entre aquests grups lingüístics, el grau de suport estatal és proporcional a l'abast de l'activitat de la societat civil. D'altra banda, hi ha uns altres vint-i-nou casos que es desvien d'aquesta normalitat i mostren un grau de suport estatal o una manca de suport estatal desproporcionats respecte a la prominència de la seva societat civil. En dos d'aquests casos el grau de suport estatal representa un paper significativament més important en el sosteniment del grup lingüístic que no pas les activitats de la societat civil —l'irlandès a Irlanda (2,5/1,33) i el francès a Itàlia (2,25/1,33). A un nivell molt més baix d'activitat, és el mateix cas del frisó oriental (0,75/0,0).

En la majoria de casos l'abast del suport estatal va per darrere de les activitats de la societat civil pel que fa a la producció i reproducció de la llengua. Aquest és sobretot el cas del turc a Grècia (1,0/2,33), el català a Aragó (1,0/2,67), el basc a Navarra (1,25/2,67), el danès a Alemanya (1,25/2,67), l'occità a Itàlia (0,75/2,0) i l'alemany a la Bèlgica Vella (0,5/2,0). Aquest fenomen és menys marcat pel que fa al català, tant a les Balears (2,0/3,0) com a França (1,25/2,0), l'occità a Espanya (2,25/3,0), el basc a França (1,0/2,0), el català a Itàlia (1,0/1,5) i el croat a Itàlia (0,25/1,67).

Fig. 3. DIAGRAMA DE BARRES DE LES PUNTUACIONS OBTINGUDES EN LES VARIABLES DE LA SOCIETAT CIVIL I EN LES DE L'ESTAT

És interessant adonar-se que hi ha poca relació entre l'estat específic i la manera com s'assigna el suport als diferents grups lingüístics d'aquest estat. Grècia no ofereix pràcticament cap suport, i així dona compte del petit conjunt de grups lingüístics que tenen un potencial futur de producció

o reproducció molt limitat. Entre aquestes llengües de Grècia hi ha llengües estatals extraterritorials dels Balcans. D'altra banda, com hem dit, hi ha uns quants grups lingüístics que tenen poca activitat en la societat civil però que sí que reben algun grau de suport estatal. Solen ser casos on la grandària del grup lingüístic és petita. Els altres estats tracten cada cas d'una manera diferent, sense tenir una política general per a tots els grups lingüístics minoritaris del seu territori. Aparentment, això mostra que l'estat no té cap política lingüística específica sinó que tracta cada grup d'una manera diferent, i sovint com a resposta al grau de militància generat pel grup lingüístic. Tanmateix, seria un error creure que el mateix grau de militància o d'activitat de la societat civil pot generar el mateix nivell de resposta dels diferents estats. És clar que alguns estats tenen una visió més il·lustrada que els altres sobre els grups lingüístics minoritaris.

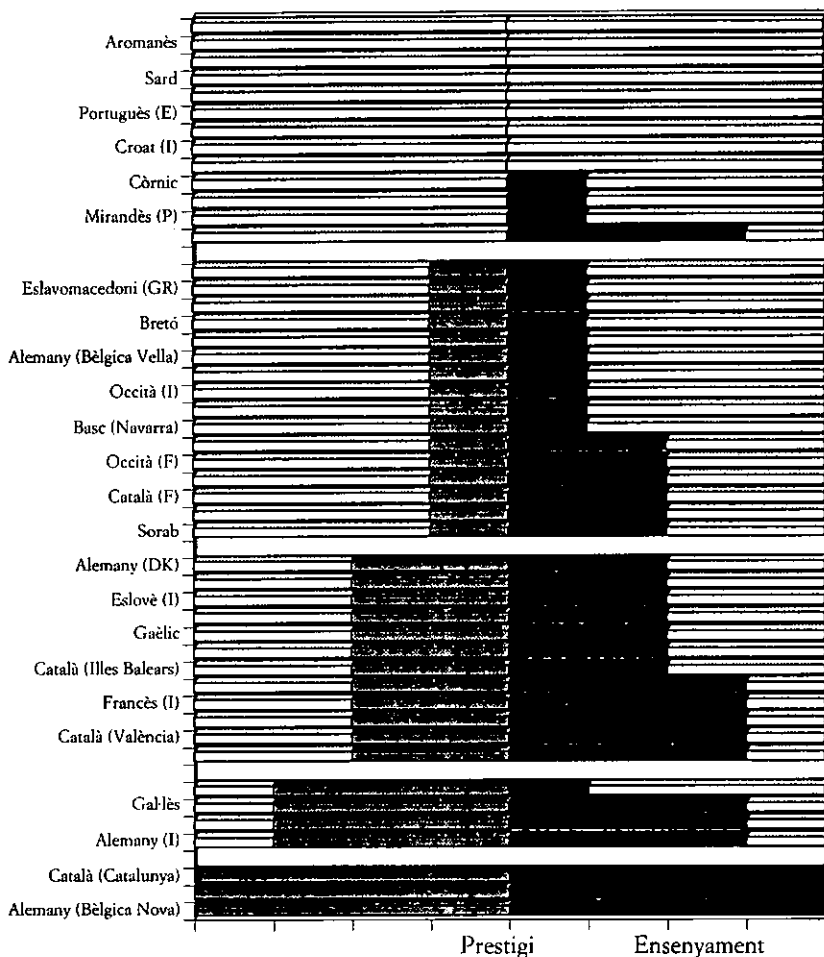
Quan passem a considerar les variables individualment (Figura 1), sorgeixen diverses qüestions. Ja ens hem referit a la manca d'una política general per part dels estats respectius, i això és evident pel que fa a la política i a la pràctica educatives. Dins dels estats, hi ha casos on alguns grups lingüístics reben concessions substancials mentre que altres grups no en reben pràcticament cap. Aquest és el cas de la Gran Bretanya, Itàlia i França. Evidentment, la situació no és pas tan simple com això, atès que també hi intervenen factors com la grandària del grup lingüístic, el seu grau de militància, el paper de la llengua en el mercat de treball i el grau de descentralització administrativa.

iii) Variables individuals

Si passem a considerar la relació entre variables individuals, hi ha algunes coses que es fan evidents. Atès que el sistema educatiu de qualsevol estat té dues funcions principals —d'una banda, la tasca ideològica de promoure i inculcar la identitat i la integració de l'estat i, de l'altra, produir actors preparats adequadament per al mercat de treball—, és raonable esperar una relació entre el paper d'una llengua minoritària en l'ensenyament i el prestigi d'aquesta llengua. Tanmateix, la figura 6 mostra que les coses no són pas tan clares. Tot i que la majoria de casos sí que mostren puntuacions iguals en totes dues dimensions, hi ha desviacions. La majoria d'aquestes desviacions indiquen un suport més gran per a la pràctica educativa que no pas per a l'entrada de la llengua en les activitats del mercat de treball. Aquest és el cas del grup lingüístic sorab, l'irlandès a Irlanda, el danès a Alemanya, el cors i el català a França i el frisó oriental. A l'altre extrem hi ha el grup lingüístic alemany a França, que té un prestigi alt i un grau inferior de suport educatiu.

Evidentment, alguns d'aquests casos són transfronterers, i la creixent llibertat de circulació de la mà d'obra a través de les fronteres estatals porta a una integració dels treballadors en diferents mercats de treball. D'altra banda, també tenim evidència d'un discurs que sosté que, així com es pot donar suport a les llengües minoritàries per a l'activitat de la societat civil, aquestes llengües no tenen lloc en el món econòmic.

Fig. 4. DIAGRAMA DE BARRES DE LES PUNTUACIONS OBTINGUDES EN LES VARIABLES «PRESTIGI DE LA LLENGUA» I «ENSENYAMENT»

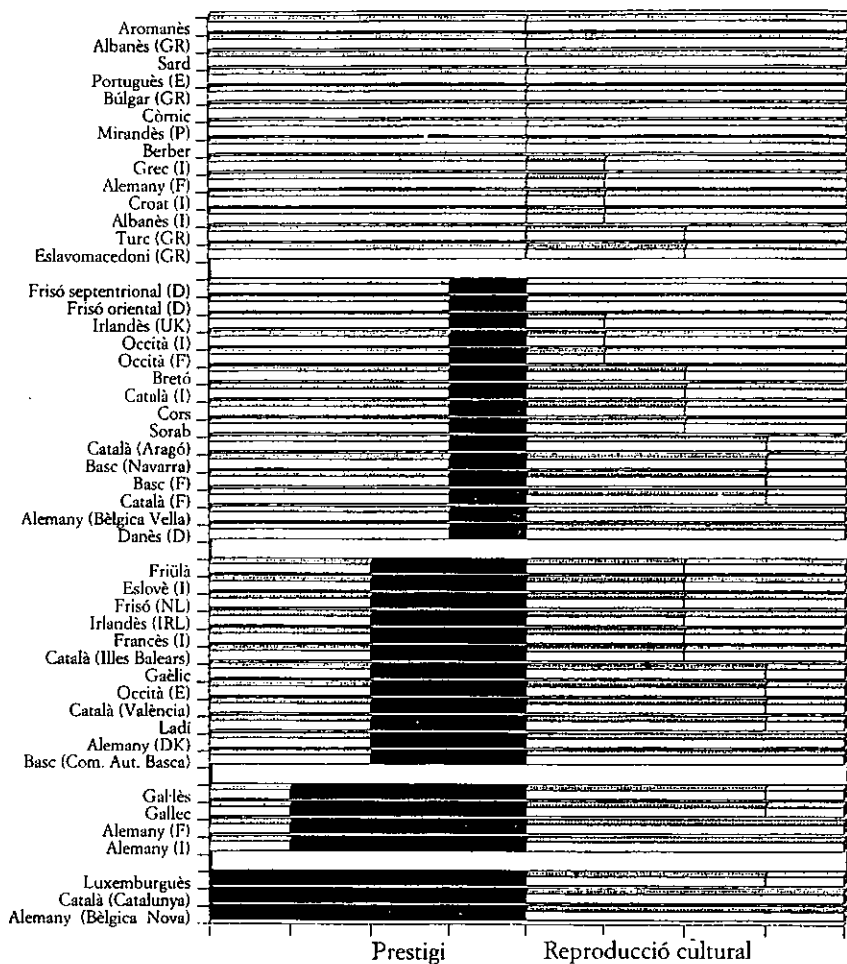

La figura 4 també deixa clar que hi ha un nombre substancial de grups lingüístics, situats sobretot a Itàlia i a Grècia, que no tenen suport educatiu formal i que no tenen prestigi. Aquests són els grups lingüístics que depenen molt de l'activitat de la societat civil per a mantenir-se. A Grècia, tots els grups lingüístics pertanyen a aquesta categoria, llevat del turc, que rep un cert suport educatiu com a conseqüència d'un tractat recíproc entre Grècia i Turquia. A Itàlia hi ha un nombre similar de grups negligits. Semblantment al turc de Grècia, hi ha un petit conjunt de tres grups lingüístics —el còrnic, el mirandès i l'albanès— en les mateixes condicions pel que fa a aquestes dues variables, si bé l'ús d'aquestes llengües en l'ensenyament està lluny de ser extensiu.

L'activitat transfronterera també és important pel que fa a la comparació del prestigi de la llengua i l'exposició als mitjans de comunicació o el component que hem usat per a la reproducció cultural (Fig. 5). Així, un nombre de grups lingüístics com ara el danès a Alemanya o l'alemany a Dinamarca, el català o el basc a França, etc., es beneficien dels mitjans de comunicació i altres activitats culturals disponibles a través de les fronteres estatals. Conseqüentment, un cop més reconeixem que hi ha casos on la reproducció cultural és més rellevant que el prestigi de la llengua. D'altra banda, hi ha alguns casos on l'activitat dels mitjans de comunicació ha servit per a incrementar el prestigi de la llengua minoritària. Evidentment, es pot argüir que les activitats dels mitjans de comunicació, encara que usin la llengua minoritària, no reproduïen la cultura corresponent, sinó que es limiten a reforçar la cultura normativa per mitjà de la llengua minoritària. Com que aquest és el cas, els investigadors i les persones relacionades amb la producció mediàtica han de prestar molta atenció al tractament que rep el component cultural.

La taula on es creuen la família i la comunitat també és reveladora. Un cop més la majoria de casos mostren puntuacions semblants en totes dues dimensions i només hi ha tretze casos que es desvien d'aquesta pauta. La majoria són casos on el suport de la família és més fort que el de la comunitat. D'aquests casos, els més extrems són el grup lingüístic portuguès a Espanya, l'alemany a la Bèlgica Vella, el croat a Itàlia, el turc a Grècia i el mirandès a Portugal. Hi ha quatre casos on la llengua no sembla que funcioni ni a escala comunitària ni a escala familiar —el còrnic, el grec a Itàlia, el frisó oriental i l'eslavomacedoni a Grècia. Evidentment, allí on el suport de la comunitat és negligible, es pot argüir que el grup lingüístic no es constitueix com a grup social i que la llengua en qüestió de fet és una llengua privada. Ben bé un 15 per cent dels casos es podrien incloure en aquesta classe, que comprèn l'irlandès com a llengua estatal i el portuguès com a

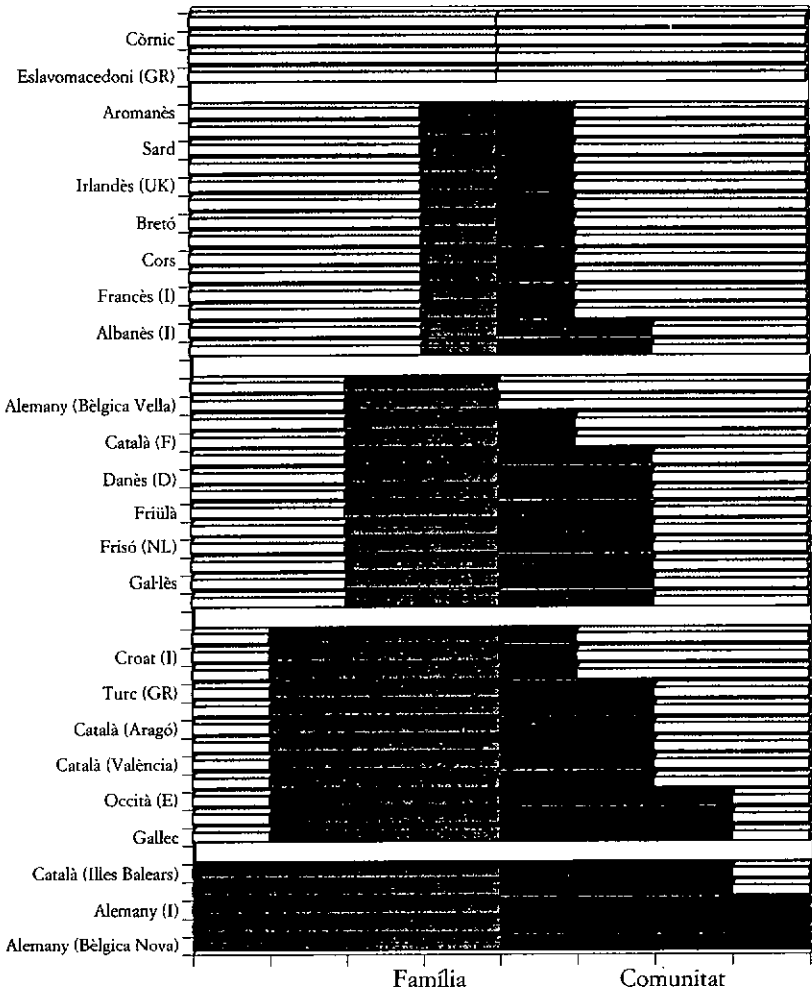
Fig. 5. DIAGRAMA DE BARRES DE LES PUNTUACIONS OBTINGUDES EN LES VARIABLES «PRESTIGI DE LA LLENGUA» I «REPRODUCCIÓ CULTURAL»

llengua estatal extraterritorial! Això no significa que la situació no pugui canviar, amb l'activitat familiar o fins i tot amb la integració de comunitats diferents en un grup lingüístic autoconscient. Hi ha qui argüeix que això ha passat recentment a Escòcia per mitjà de la introducció de mitjans de comunicació en llengua minoritària i que també podria funcionar entre els

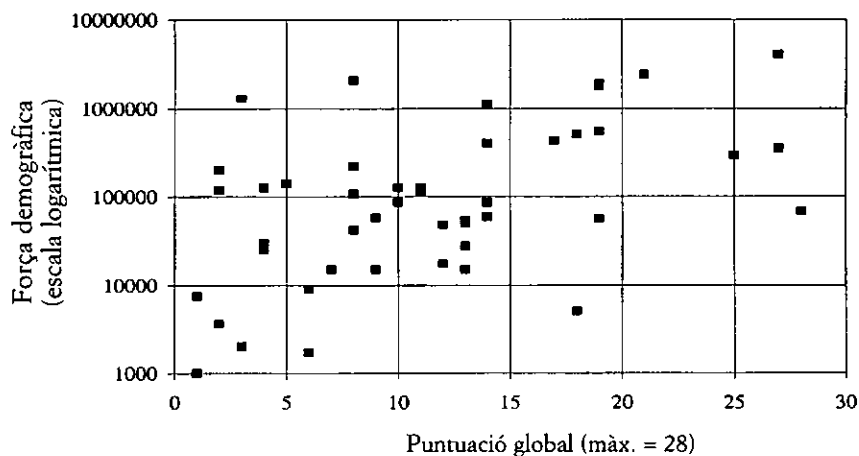
albanesos d'Itàlia, per exemple. Certament, els albanesos d'Itàlia mostren un grau major d'activitat comunitària a l'entorn de la llengua del que es podria esperar de la incidència de l'ús familiar, però un cop més cal dir que aquestes comunitats lingüístiques presenten poca continuïtat territorial.

Fig. 6. DIAGRAMA DE BARRES DE LES PUNTUACIONS OBTINGUDES EN LES VARIABLES «FAMÍLIA» I «COMUNITAT»

Finalment, la figura 7 compara la grandària del grup lingüístic i les puntuacions globals de les set variables. Tot i que mostra clarament el considerable grau de variació respecte a qualsevol relació lineal, es pot argüir que en la majoria de casos hi ha alguna relació entre la grandària demogràfica i les puntuacions. Les desviacions serveixen per a confirmar el nostre escepticisme sobre la tendència a relacionar la grandària dels grups lingüístics i la seva vitalitat. Els casos normatius, d'altra banda, mostren que la grandària d'un grup lingüístic sí que és significativa per a la vitalitat. Dit planerament, el que aquest diagrama mostra és que els grups lingüístics més petits tenen poca vitalitat, mentre que els grups més grans tenen un grau considerable de vitalitat. Dos terços dels grups lingüístics tenen una grandària demogràfica inferior a 300.000 persones, i això sembla un element significatiu a l'hora de distingir la vitalitat dels diferents grups lingüístics. La majoria de grups que superen aquesta xifra tenen puntuacions altes, llevat del sard i el bretó. Això no impedeix que hi hagi grups més petits com ara el ladí, l'occità a Espanya i l'alemany a la Bèlgica Nova que també tenen puntuacions altes. També hi ha un bon nombre de grups lingüístics que tenen entre 100.000 i 300.000 membres que obtenen puntuacions baixes —l'irlandès al Regne Unit i l'albanès, l'aromanès i l'eslavomacedoni a Grècia. Clarament, la relació entre la grandària d'un grup lingüístic i la seva vitalitat és complexa.

Fig. 7. GRÀFIC DE LA FORÇA DEMOGRÀFICA I LA PUNTUACIÓ GLOBAL*

* Vegeu la numeració a la taula 1.

4. Conclusió

En aquesta secció hem intentat mostrar la naturalesa de l'anàlisi que hem emprès a partir de les dades recollides, sense esgotar-ne totes les possibilitats. Hauria de ser evident que el potencial analític de les dades recollides és enorme i que el que hem intentat en aquesta secció ha estat condensar aquest potencial a fi de centrar-nos en les principals configuracions que proporcionen les dades. Això ho hem fet condensant informació altament detallada en una sèrie de set puntuacions per a cada grup lingüístic corresponents a les nostres variables analítiques bàsiques. El pas del detall de les dades específiques a la generalització de les escales així construïdes ens permet fer observacions referides a tots els grups lingüístics.

Hem pogut dividir els diferents grups lingüístics en conjunts, en funció de la seva posició respecte a les set dimensions que hem considerat crucials a efectes analítics. Hem reeixit a identificar quins factors són forts i quins són febles per als diferents grups lingüístics. En aquest respecte, hem fet el que ens sembla el primer pas essencial per a arribar a entendre quins grups lingüístics poden acceptar una acció positiva que porti a la seva revitalització, i que també ens permeti considerar quins àmbits de la vida haurien de ser l'objectiu d'aquesta acció per als respectius grups lingüístics. Aquesta anàlisi és clarament una condició *sine qua non* de qualsevol política lingüística a escala europea.

L'anàlisi suggereix que la grandària demogràfica d'un grup lingüístic només és un dels molts factors que contribueixen a la seva vitalitat i que centrar-se en aquesta variable pot crear confusió. També mostra que, si bé la política lingüística dels estats té una importància clara, llevat que tinguin una actitud negativa respecte a les minories lingüístiques, no hi ha univèrsalitat en el tractament que dispensen als diferents grups lingüístics del seu territori. L'anàlisi també ens porta a suggerir que, tot i que alguns grups de llengua estatal extraterritorial tenen una bona posició, aquest no és el cas de totes les llengües estatals, entre les quals les més ben situades són el francès i l'alemany. Aquesta manca d'una pauta universal en el que molts consideren les dimensions principals del comportament lingüístic revela una complexitat que hauria de ser allisonadora. Això mostra, certament, que les coses no són de cap manera tan clares com la majoria de gent voldria creure i que les relacions subjacents entre els grups lingüístics porten una diversitat i una complexitat que demanen atenció.

A la secció següent intentem posar l'atenció en aquests factors tot passant a una consideració més àmplia del que s'ha exposat fins ara. Això implica abandonar el detall de les dades per considerar les implicacions que

les pautes detectades en l'anàlisi anterior tenen per als processos més generals de canvi social i econòmic, i ens obliga a ponderar la pertinència de les nostres variables per a aquest procés, així com la manera com aquest procés serveix per a estructurar les pautes que hem identificat. En aquest respecte, es fa un èmfasi especial en l'anàlisi causal. En l'informe Euromosaic això es va aconseguir considerant d'una manera abstracta la relació de la llengua i la cultura amb el debat actual sobre el reajustament de l'espai polític i econòmic. Més endavant posem en relleu aquesta explicació considerant els diferents processos implicats en la integració de la llengua i la cultura en el procés més general de desenvolupament econòmic, i considerant un sol cas que se centra en el desenvolupament impulsat pels mitjans de comunicació en set regions europees.

II. LENGUA I DESENVOLUPAMENT REGIONAL

1. *De la raó a l'empresa estratègica*

Ara ens agradaria passar a considerar com s'enfoca actualment el desenvolupament regional i fins a quin punt la llengua pot i ha de ser una part integrant d'aquest desenvolupament. Hauria de ser clar que som del parer que és insuficient parlar de planificació lingüística sense recórrer directament al camp de l'economia. Això hauria de ser evident per la manera com ens hem referit als grups lingüístics com a grups socials i per la manera com la sociologia fonamenta els fenòmens socials en la praxi econòmica. Hem intentat fer operatives aquestes idees en el concepte de prestigi de la llengua, que tracta de la relació entre la llengua i la mobilitat social. Per més útil que això sigui, cal considerar la relació entre la llengua i l'economia en una perspectiva molt més àmplia. Tanmateix, hi ha hagut una tendència, especialment al Regne Unit, a parlar de desenvolupament regional en funció de processos macroeconòmics i la seva relació amb l'economia neoclàssica. Certament, encara que l'agent humà es dona per descomptat en aquest enfocament, els fenòmens socials rarament hi surten a la superfície, i els economistes tenen grans dificultats per a entendre'ls. Evidentment, aquest també és el cas de l'altra mena d'economia que aconsegueix d'entendre els fenòmens socials tot deixant-los de banda, amb la seva pretensió que tot funciona com el mercat, de manera que tot es pot modificar i es pot fer operatiu en funció dels principis del mercat, com si les formes específiques de racionalisme mantinguessin una relació biunívoca amb aquests principis, que és una orientació a la qual ens referirem breument.

Si passem al concepte d'empresa, és bo recordar-se que també té les seves arrels en el racionalisme i la normativitat. La producció eficient, la resposta a les demandes del mercat, la recerca del benefici màxim i la diversificació d'inversions constitueixen els elements essencials de les empreses. Però el fet és que s'ha tendit a deixar l'empresa fora de l'anàlisi de l'activitat econòmica. Històricament, l'economia s'ha ocupat del capital, els cicles econòmics i els efectes de la innovació tècnica sobre l'activitat econòmica. A continuació va venir l'anàlisi de la producció i la seva relació amb la racionalització. La sociologia, per la seva banda, ha tendit a enfocar aquesta relació en funció del concepte de modernització i la seva connexió amb el progrés a través de la raó. Així, durant els anys seixanta l'impuls modernitzador va implicar l'exportació arrogant de la cultura occidental al tercer món a través d'iniciatives de desenvolupament comunitari i desenvolupament regional. A partir de la influència de Taylor i Ford en el desenvolupament de l'edat d'or de les escoles de negocis nord-americanes durant els anys cinquanta i seixanta, es va veure l'empresa com el marc concret de la modernització —es va aplicar la idea del racionalisme a les seves funcions i a la seva estructura jeràrquica, a la concepció habitual de la circulació d'informació i idees, del màrqueting i de la humanitat, és a dir, a la concepció habitual de posar ordre i claredat en col·lectivitats d'una complexitat creixent. Els directius tenien la responsabilitat d'aplicar aquests principis de valor a situacions concretes. Però fins i tot aquí l'empresa no era central sinó que es trobava subordinada als tallers i als llocs de treball, i hom es referia sempre més a organitzacions que no pas a empreses, tot substituint l'agent econòmic real per principis generals. La idea d'empresa era marginal.

Schumpeter va donar una importància considerable a l'empresari. Va caracteritzar el capitalisme per un esperit de superació de la rutina proporcional a, i com a mesura de, el descens paral·lel dels impostos sobre els beneficis. Va sostenir que aquesta forma de capitalisme estava condemnada a desaparèixer i que seria substituïda finalment per una economia planificada. Si es mantenia, era només per la intervenció d'empresaris que havien reintroduït els valors guerrers de l'aristocràcia en un món dominat per la rutina i que es trobava per damunt de tots els agents d'innovació. La lluita entre els exèrcits industrials nord-americà i japonès i la victòria del segon van ser el que va accelerar la transformació de la nostra imatge de l'empresa. Mentre que l'empresa nord-americana es va orientar a la racionalització, el mercat i la flexibilitat, l'empresa japonesa va donar prioritat a la definició dels seus objectius i a la mobilització dels seus recursos tècnics i humans per a competir. La recerca sobre la integració de l'empresa va prestar una atenció especial a la reducció de la distància social, sense excloure les

relacions de producció autoritàries. Recorrent més a les estratègies empresarials que no pas a les regles generals de racionalització, l'empresa esdevé un actor essencial de la vida social i l'anàlisi ja no es redueix a l'ésser fonamental del sistema capitalista. El que sorgeix d'aquesta ruptura amb una macroeconomia altament formal, tan útil per a la presa de decisions governamentals, és el canvi cap a una microeconomia que s'encavalla amb els estudis d'administració i direcció d'empreses i finalment amb un enfocament sociològic. L'estudi del sistema, d'una banda, i dels actors, de l'altra, es dissol, i aquest és el cas tant de l'empresa com el de la nació i el consum. Això desfà la nostra imatge de la modernitat i la insistència en la idea que els actors es defineixen per la seva conformitat o per la seva desviació d'un sentit de la història limítrof del triomf progressiu de la racionalitat.

D'aquest canvi sorgeix la majoria del pensament actual que centra la seva atenció en la rellevància del capital humà per al desenvolupament i els processos econòmics. En aquest respecte, el nostre argument gira a l'entorn de l'afirmació que hi ha energia, coherència i solidaritat associades amb els grups lingüístics minoritaris, en la pràctica o com a potencial. Així, de la mateixa manera que s'ha desplegat un sentit de nacionalisme per a promoure l'economia estatal, el capital humà, arrelat en les estructures dels grups lingüístics minoritaris, es pot aprofitar per a objectius econòmics. En un cert sentit, això no és pas nou, com pot certificar qualsevol que conegui les pautes de segmentació del mercat de treball i la seva relació amb factors culturals. D'altra banda, l'orientació és diferent. El centre d'atenció passa a un respecte per la relació entre la llengua i la cultura, lluny de la denigració d'algunes llengües en certa manera considerades fora del reialme de la raó. El centre d'atenció també passa a una preocupació per la comunitat com a força integradora, dins de la qual hi ha el capital humà que es pot aprofitar i promoure. També afirmem que la diversitat, incloent-hi la diversitat cultural, té una importància cabdal per als processos d'innovació i que, en aquest respecte, els diferents grups lingüístics d'Europa representen un element clau que té un valor significatiu per a Europa en general. Abans de passar a considerar aquestes qüestions, ens agradaria considerar com s'ha concebut la mundialització d'una manera que lliga amb un discurs determinista sobre el desenvolupament econòmic.

2. *Mundialització*

A hores d'ara ja hauria de ser evident que estem tractant del canvi fonamental en la reflexió sobre el desenvolupament que ha tingut lloc en els

darrers anys, sobretot com a conseqüència de la necessitat d'adaptació a una economia global oberta. El pas de les economies productives regulades per l'estat a una necessitat creixent dels estats i les empreses d'adaptar-se a mercats globals cada cop més oberts, que impliquen un increment constant de la competitivitat i on la innovació tècnica porta a l'aparició i/o desaparició de sectors econòmics sencers, ha tingut implicacions profundes. Aquesta mundialització del mercat i de la producció s'evidencia més directament en les tensions financeres. A Europa, l'arribada del Mercat Únic i el Tractat de Maastricht deriven d'una necessitat de fer Europa competitiva com a força geoeconòmica. Certament, l'acceptació i la implementació del Mercat Únic simbolitza el pas dels sistemes politicoeconòmics basats en l'estat a una economia global.

El procés de reconstrucció interna a Europa comporta dos aspectes que són especialment rellevants per als nostres interessos. Són, d'una banda, el discurs que impulsa aquest procés de reestructuració i de l'altra, les implicacions del Mercat Únic per a la perifèria europea. El discurs rellevant és el que se sol anomenar neoliberalisme, i porta a l'establiment d'una agenda determinada per a la reestructuració d'Europa. En depèn la reorientació de la relació entre la teoria econòmica i el desenvolupament regional i per aquesta sola raó ens sembla especialment rellevant. Com a discurs dominant lligat a l'actual planificació social i econòmica, estableix una agenda que té conseqüències pràctiques, i per això no el podem ignorar, fins i tot si optem per no acceptar-lo. El principi central del neoliberalisme és l'afirmació que la liberalització de l'economia i la supressió de les degradades i esgotades formes d'intervenció estatal són suficients per a garantir un desenvolupament sostingut. És a dir, l'economia s'hauria d'autoregular, incloent-hi els bancs, els advocats i els diferents agents que faciliten el funcionament del mercat.

El neoliberalisme sosté l'argument que l'economia de mercat és el mitjà més eficient per a suprimir els controls polítics i administratius de l'economia que s'expressaven per mitjà de la regulació. Segons aquest argument, la regulació té un efecte negatiu sobre l'esperit empresarial, la inversió a gran escala, la millora del nivell de vida, la integració de la justícia social i la satisfacció individual. El desenvolupament social i econòmic, d'acord amb l'argument, requereix inversions, una distribució equitativa de la producció, la mobilització de recursos cada cop més diversos —ensenyament, gestió pública i privada, mobilitat dels factors i sistemes de comunicació—, i el manteniment d'un equilibri social cada cop més amenaçat per divisions creixents basades en la desigualtat que fomenten el conflicte. Les previsions d'aquest argument són certament qüestionables. Una cosa és

parlar de l'intercanvi mundial, de l'efecte de les noves tecnologies i de la multiplicació del sistema de producció, i una altra cosa és afirmar que constitueixen un sistema mundial autoregulator i que per això l'economia escapa i pot escapar al control polític. Una descripció exacta dona pas a una interpretació errònia. Les hegemonies persisteixen, i aquestes hegemonies pertanyen als estats o a les unions. El que sí que sembla evident és que el que s'ha creat són xarxes financeres globals, més que no pas una economia global. Això es pot veure com un cas d'imperialisme, que fa molt de temps es definia pel predomini del capital financer internacional sobre el capital industrial estatal.

No obstant això, l'arribada del Mercat Únic ha posat en quarantena la relació habitual entre l'estat i «la seva regió». Ja no és possible la tendència a tractar la perifèria com una entitat residual on es poden desplegar estratègies específiques per a resoldre els problemes del centre, o per a maximitzar els seus interessos. Aquestes estratègies solien ser a curt termini i també incloïen el desenvolupament de relacions de dependència entre l'*establishment* del centre i la mà d'obra perifèrica, cosa que desarticulava fortament les economies locals i regionals, que així perdien tota cohesió integral. Es va intensificar la dependència fiscal, sectorial i cultural del centre i les seves empreses. Això solia anar lligat a l'afirmació que la població de les àrees perifèriques no tenia els recursos i les habilitats essencials per a l'activitat empresarial, sobretot a causa de la seva composició cultural no normativa centrada en llengües i cultures minoritàries. Aquestes «regions» havien de ser arrossegades al racionalisme del desenvolupament a través de la intervenció del centre. Les «regions» de l'estat es troben en un procés de desaparició via redefinició. Ja no són regions de l'estat sinó de la força que té capacitat de regulació: Europa.

Aquests canvis tenen repercussions de gran abast. El concepte de dependència ha de ser repensat. Els processos de regulació no solament han abandonat l'estat, sinó que també s'han reajustat i han retrocedit com a conseqüència de la mundialització. La crisi fiscal limitaria la capacitat de la ideologia del benestar per a compensar la marginalització, fins i tot si hom advoqués per aquesta ideologia. Això no nega la persistència de les distincions centre-perifèria, ni la tendència d'aquestes distincions a intensificar-se a través d'un desenvolupament regional orientat al centre. Més aviat, es limita a reconèixer que s'ha de repensar la conceptualització. Per la mateixa raó, de vegades sembla que s'ha de repensar la sociologia en conjunt. Atès que la sociologia tenia com a premissa la idea de racionalisme com a base de la normativitat i del progrés, el qüestionament d'aquestes premisses invalida moltes de les seves afirmacions. Semblantment, el des-

envolupament de la Unió Europea qüestiona la relació biunívoca entre estat i societat. Si això es posa en dubte, també cal posar en dubte la interpretació de la desviació respecte a aquesta normativitat com una etnicitat que deriva d'una normativitat estatal. Una resposta podria ser l'impuls per a generar una ciutadania europea i, sens dubte, una societat europea. D'altra banda, sembla com si tot l'edifici estigués en perill d'ensorrar-se.

Aquests canvis tenen implicacions profundes per a les definicions de «nosaltres» i «ells», de la regió i el seu referent preconstruït. Mentre que el tancament de l'estat definia el «nosaltres» de l'estat en relació amb els «ells» que no formaven part de l'estat, la regió formava part de l'estat com a preconstrucció que permetia la construcció d'una sèrie d'identitats internes que tendien a incloure's dins del «nosaltres» de l'estat. La construcció de la Unió Europea redefeix la regió en funció d'Europa. També defineix un «nosaltres» de la regió que pot fragmentar les identitats regionals de l'estat i portar al pànic moral que es detecta en alguns sectors d'Anglaterra davant la integració europea.

Si caiem en la trampa de creure que l'analogia amb el mercat servirà per a regular la societat i resoldrà tots els problemes socials, haurem caigut en una trampa molt seriosa. Aquesta trampa comporta veure els problemes en termes de feblesa individual, i les solucions, en termes tecnològics. El corollari és que hem d'ignorar les qüestions ètiques i que l'assumpte dels drets desapareix. Això porta a l'eliminació del concepte de societat, que és vista com una construcció del govern que per una autoritat imposada pren forma en la ideologia del benestar, i la seva substitució per processos que afecten l'individu. Ja comencem a veure aparèixer aquest procés en el cas de la planificació lingüística. Es diu que les llengües es poden introduir en el mercat i que la solució dels problemes de producció i reproducció de les llengües minoritàries implica crear el clima apropiat per a introduir-les en el mercat lluny de totes les qüestions i intervencions polítiques. Ja no cal recórrer a la contextualització social de l'ús lingüístic. Una cosa és afirmar que augmentar el prestigi d'una llengua introduint-la en el mercat de treball a tots els nivells promou la motivació per a l'ús de la llengua, com hem sostingut en l'estudi Euromosaic, i una altra de ben diferent és convertir descaradament la llengua en una mercaderia dins d'aquests paràmetres a-socials. Això no és sinó la visió de la llengua com un objecte, cosa que vam intentar evitar en l'estudi Euromosaic. Hem de reconèixer que sense tot el debat ètic que hi ha hagut dins de la ideologia del benestar, l'element minoritari basat en un sentit de justícia i de joc net s'esvaeix.

Tot i que la tendència principal és ignorar la pertinència de la política, hi ha qui sosté (PETEMSIDION i TSANLOVIS, 1994) que la política és un ingre-

dient essencial d'aquests canvis i que hi ha diferències significatives, determinades per circumstàncies regionals i locals, en la manera com aquests processos es desenvolupen a Europa. Aquests autors sostenen que hi ha una penetració creixent de la política en la societat civil i que això té un impacte profund sobre el conflicte social, la competència entre agents econòmics i socials, les relacions de treball i les modalitats d'integració social i política.

No obstant això, fins i tot si qüestionem la validesa d'aquests discursos, no podem negar els seus efectes sobre la praxi social, i potser és només en aquest àmbit que els discursos obtenen un significat real. El neoliberalisme centra la seva atenció en el concepte d'habilitació, en la no-intervenció, en un corporativisme construït a l'entorn de grups d'interès, incloent-hi els grups lingüístics. El resultat és un escenari d'agents participants que es responsabilitzen tant de realitzar accions com dels seus resultats, d'una comunitat que se centra en el sector voluntari i en l'individu que se sotmet al bé més gran, de manera que s'elimina la dependència de l'estat benevolent i la comunitat té cura d'ella mateixa. La planificació es veu en termes de planificació estratègica per mitjà de l'avaluació de forces, febleses, oportunitats i amenaces, l'establiment de prioritats i la mesura dels èxits. El personal local és usat per a replicar l'èxit d'un lloc en altres llocs. L'empresa deixa de ser concebuda com l'expressió concreta del capitalisme i es mostra com una unitat estratègica en un mercat internacional competitiu i com un agent per a l'ús de noves tecnologies. No la defineixen ni la racionalització ni la dominació de classe, sinó l'administració de mercats i de tecnologies.

3. *Els fenòmens globals i els locals*

Evidentment, el que tenim en ment apunta cap a un tret local específic del debat més general sobre la reestructuració econòmica global. Aquest debat té a veure amb la manera com els canvis en les estructures socioeconòmiques, polítiques i culturals d'Europa afecten la solució de problemes locals. Adopta una gamma d'orientacions, que van des de centrar l'atenció en els canvis tecnològics (FREEMAN i PEREZ, 1988) a com es determina el règim d'acumulació (LIPIETZ, 1987), i inclou una consideració de la relació entre la vida social, d'una banda, i els canvis en les estructures econòmiques, socials i polítiques, de l'altra (RUSTIN, 1989). Dins d'aquesta diversitat de perspectives, hi ha un èmfasi creixent en la rellevància de la producció en massa, en l'especialització flexible per la significació de formes alternatives d'organització de la producció i en la manera com es rela-

cionen amb els procediments històrics específics que operen a escala global, estatal i local.

Es diu que la creixent incertesa associada amb els ràpids canvis tecnològics i els canvis en la demanda i en les característiques de l'activitat econòmica del mercat, juntament amb la fi de la tradicional activitat de regulació econòmica, que comporta la desaparició del neokeynesianisme i de la planificació indicativa, porta les corporacions modernes a desembarassar-se del que es consideren activitats secundàries per concentrar-se en activitats centrals. És a dir, aquestes corporacions es comencen a desintegrar. Això porta a la creació de noves xarxes de petites i mitjanes empreses localitzades que formen robustes xarxes de subministrament subcontractades per a les firmes principals. Aquests desenvolupaments són possibles a la perifèria, sempre que no accentuin les estructures de dependència del centre. Semblaria que la interdependència estructural manté això sota control. Les grans corporacions es fan més flexibles i menys burocràtiques, tot creant departaments i divisions semiautònomes com a xarxes. Aquests nous desenvolupaments no depenen de la competència pels preus dels contractes del mercat, ni de les relacions administratives burocràtiques, sinó més aviat de la cooperació i la confiança entre les noves unitats semiautònomes i les firmes subcontractades de la xarxa.

Com hem sostingut anteriorment, es pot afirmar que dins d'aquests estudis sobre la reestructuració econòmica i els seus efectes hi ha una tendència a marginar els factors polítics, mentre que es concedeix una autonomia considerable a la circulació de capital i a les relacions del mercat internacional. La reestructuració es tendeix a explicar o bé en termes de la volatilitat, la fragmentació i la impredictibilitat del mercat davant d'una tecnologia canviant, o bé en termes de la mundialització de la competència i els mercats monetaris. Es diu que les pautes fordistes d'organització política i social es desestabilitzen a través del reajustament de les condicions de la rendibilitat del capital o de les pautes del consum. Això porta, al seu torn, a unitats de producció més petites, la demanda d'una organització del treball més flexible i el canvi corresponent d'una relació estàtica entre qualificació i ocupació a un èmfasi en l'especialització, la flexibilitat i un marc d'ocupació dinàmic. Aquesta marginació del factor polític potser no és sorprenent atesa la manera com el discurs neoliberal imperant converteix la planificació en una qüestió més aviat tècnica que no pas ètica, o, a Europa, atesa la manera com l'arribada del Mercat Únic Europeu impedeix el recurs a pràctiques regulatòries que tinguin motivació política.

4. *El model local*

El tret principal de l'argument que ens ocupa comporta l'afirmació que els canvis en l'organització del treball són un prerrequisit del creixement per les raons següents:

- la necessitat de suprimir les relacions de dependència en les estructures organitzatives perquè causen una motivació negativa en el treballador;
- les circumstàncies productives i el desenvolupament tecnològic, ràpidament canviants, demanen una força de treball i una organització del treball flexibles i amb capacitat d'adaptació;
- els principis de creació de xarxes basats en principis de gestió orgànica i en la flexibilitat promouen la cooperació i la confiança que contribueixen a la motivació i a l'impuls a propòsit del tema de la lleialtat;
- aquests canvis porten a «associacions amb valor afegit» que donen flexibilitat de resposta a les parts organitzativament autònomes de la cadena productiva.
- això serveix per a integrar l'economia local i regional en una estructura de confiança mútua que actua en favor del creixement de les economies local i regional. Aquesta integració és tant intrasectorial com intersectorial.

Es pot argüir que si tot això és cert en general encara és més cert a propòsit de les zones perifèriques on l'estructura econòmica ha tendit a estar mancada de qualsevol aparença d'estabilitat i on els beneficis a curt termini eren la base per al desplegament del capital, cosa que ha portat a cicles d'ocupació i desocupació, sovint de naturalesa estacional, que han afectat moltes famílies d'aquestes zones.

A més a més, cal considerar les implicacions d'aquests canvis per a l'ensenyament i la integració local i regional (CE, 1996b). La integració comporta el reajustament de relacions econòmiques anul·lades per les relacions de dependència centre-perifèria. També comporta integració intersectorial i intrasectorial a escala local i regional. Això comporta una integració de les estructures i del mercat que portarà a una reinversió dels beneficis a escala local i regional. Els canvis en l'ensenyament es relacionen clarament amb la necessitat d'una força de treball flexible a tots els nivells. La gestió orgànica demana aquest desenvolupament. Un cop més, això comporta canvis estructurals i de contingut. Se sol expressar en termes d'un contingut que comporta uns coneixements amplis per a les escoles, modelats de tal manera que l'èmfasi es desplaça d'un coneixement directe, estandarditzat, a

sistemes de coneixement i conceptes abstractes que promouen la comprensió i la innovació. El concepte d'aprenentatge permanent relacionat amb la necessitat de flexibilitat i de resposta a les circumstàncies econòmiques canviants fa adonar-se que s'ha d'abandonar la distinció entre ensenyament vocacional i ensenyament d'adults. La telemàtica en l'ensenyament ofereix una gamma de possibilitats per a la reforma educativa, incloent-hi el potencial per a desenvolupar un sistema virtual que pot transcendir les regions europees a través d'un enfocament de l'ensenyament basat en les xarxes.

El que s'ha d'aconseguir és adonar-se que aquest enfocament s'ha de contextualitzar en relació amb la llengua i la cultura. Cal retenir la importància de la manera com el significat deriva dels rastres d'estructures anteriors, al mateix temps que es conforma a la relació entre la forma lingüística i el discurs com a pràctica social. Aquestes forces, més que no pas un racionalisme autocontrolat, són el que condiciona la identitat individual i col·lectiva. Aquesta identitat és cabdal per a la relació entre l'autoconcepció i les diferents dimensions del capital humà que es diu que són essencials per a la promoció del desenvolupament. La relació entre aquests dimensions i els diferents estils de vida, els sistemes de significat i la contextualització positiva poden variar segons les cultures i les zones, i aquesta variació no solament s'ha d'entendre sinó també promoure, de manera que es vegi com un punt fort, sense les connotacions negatives que rebia dins del modernisme.

L'essència d'aquesta crida a la reestructuració organitzativa implica un canvi de les estructures de gestió jeràrquiques del fordisme a les pràctiques de gestió i estructures flexibles del postfordisme, on la direcció i els treballadors treballen de costat com a col·legues motivats. Es diu que aquest canvi portarà a una motivació més elevada, un increment de la productivitat i una força de treball prou flexible per a respondre als canvis polítics, econòmics, tecnològics o del mercat. La repercussió evident de l'arribada del Mercat Únic en la intensificació de la diferència centre-perifèria fa la necessitat d'una flexibilitat que combati la incertesa especialment atractiva per a les zones perifèriques. Per la mateixa raó, l'existència de les comunitats lingüístiques construïdes a partir de grups lingüístics minoritaris que proliferen a la perifèria europea hauria d'estar ben situada per a treure profit d'aquestes condicions.

Hi ha una contradicció entre la planificació i els mercats, però l'empresa ha de planificar, i per això pot desenvolupar estratègies flexibles per a superar possibles obstacles —la gestió orgànica. A la perifèria aquests obstacles són una part integrant d'una incertesa permanent. En el passat,

aquesta incertesa venia de la regulació estatal que generava estratègies específiques per a la perifèria, que tendien a centrar-se en estratègies capitalistes intensives a curt termini que no eren gaire pertinents per a l'economia local o regional. El Mercat Únic ha eliminat aquesta regulació estatal, però també ha intensificat l'interès pel centre i la corresponent perifèrització de l'espai econòmic d'Europa. Al mateix temps, la crisi fiscal i l'atac del neoliberalisme contra l'estat del benestar limita l'abast de recursos disponibles per a compensar aquests desenvolupaments. Això porta a polítiques que se centren en la comunitat, la família i l'individu com a responsables del seu propi destí i benestar. La incertesa a la perifèria es manté, però la intervenció fiscal compensatòria també és evident; aquesta intervenció intenta promoure la integració econòmica local i la integració tant de l'individu com de l'estructura econòmica amb la dimensió europea. Això se sol lligar amb l'argument que el desenvolupament econòmic integral depèn de canvis estructurals en l'organització del treball que porten a l'aprofitament del capital humà com a base per a la promoció del nou ímpetu de creixement i productivitat.

Tot i que fa només quinze anys molts autors encara parlaven de capitalisme monopolista i de companyies integrades verticalment que creixien en grandària a mesura que s'eliminava la competència a través de la monopolització del capital i de l'economia d'escala, les coses han canviat. El desenvolupament d'una energia centralitzada, barata, i d'una maquinària de producció eficient però costosa sí que donava aquest avantatge a les grans companyies que assolien economies d'escala. Tanmateix, la comunicació i la computerització de baix cost ha decantat l'avantatge cap a l'associació de petites companyies, cada una de les quals realitza una part de la cadena de valor afegit i coordina les seves activitats amb la resta de la cadena.

Tanmateix, el debat va més enllà de les firmes individuals i comporta la integració de firmes diferents en associacions de valor afegit connectades amb una cadena de valor afegit. El model de la Tercera Itàlia és un exemple que fa al cas. Aquesta associació depèn d'un alt grau de confiança i cooperació mútues que es basen en el fet de compartir informació com a tret central d'una motivació i una flexibilitat augmentades. Tot i que la diversitat és un component central de la innovació (HINGEL, 1993; GAFFARD *et al.*, 1993), es pot concebre que la confiança derivi del caràcter comú. Aquesta contradicció es resol lligant la diversitat amb la comunitat de caràcter a través de la creació de xarxes amb la vista posada en la integració europea. Sota molts respectes, aquesta concepció és l'antítesi de les transaccions de lliure mercat basades en una competitivitat que tracta la informació com una mercaderia que necessita protecció. Les companyies es perceben mú-

tuament com a adversàries i resolen la competició per mitjà de la integració jeràrquica. D'altra banda, dins de les associacions de valor afegit les companyies desenvolupen una relació basada en la informació compartida i el desenvolupament de la confiança mútua.

Dins de les associacions de valor afegit, cada petita companyia activa es dedica a fer només un pas de la cadena de valor afegit; tots els aspectes de l'organització s'ajusten a aquesta única tasca. Aquest sentit de dedicació específica es tradueix en unes despeses generals baixes, una plantilla petita i pocs quadres intermedis. El fet que cada companyia d'una associació de valor afegit pugui ser diferent de les altres crea una diversitat que pot ser el brou de cultiu de la innovació. Els directius tenen un interès comú per fer productiva i competitiva tota l'associació de valor afegit. Han de tenir empatia per les altres organitzacions amb què tracten. Les associacions de valor afegit tenen la coordinació i l'escala de les grans companyies, i la flexibilitat, la creativitat i els costos baixos de les petites.

A Galles, el millor exemple d'aquest desenvolupament potser té a veure amb l'arribada de les emissions en llengua minoritària a una escala prou àmplia per a assimilar aquests desenvolupaments des d'una perspectiva local. L'any 1989, un estudi multiplicador sobre l'efecte de les inversions en diferents llocs de Galles a través d'activitats relacionades amb la televisió, referides gairebé exclusivament al canal S4C, ja va mostrar que en el petit comtat d'Arfon la injecció de diners va generar un capital equivalent a 800 nous llocs de treball, que corresponen a prop d'una quarta part de la població que treballa en la manufactura. L'economia sobre la qual es basava aquesta activitat implicava atreure recursos del fons central de Cardiff que eren usats en les associacions de valor afegit per petites i mitjanes empreses que tenien totes les característiques anteriorment esmentades i que mantenien una relació periòdica però a llarg termini per a la producció de programes. Tot el personal d'aquestes empreses era gallesoparlant i el gallès era la llengua de pràcticament totes les activitats de producció. No hi ha dubte que la llengua servia com una força important per a la confiança mútua que sostenia aquestes associacions. També requeria una considerable comprensió i planificació per part de Cardiff, i un cert suport de la comunitat. El flux d'informació que es requeria era relativament senzill atès el caràcter limitat de la font i l'abast d'aquesta informació. L'interès recent per la telemàtica i la diversificació de la indústria cap a la comunicació multimèdia augmenta el potencial d'aquest flux informatiu. Al nostre parer, aquest continua essent un model útil per a la promoció del desenvolupament local.

La llengua també és rellevant per a l'arribada de la gestió orgànica.

Atès que el 50% de directius de Gwynedd vénen de fora de Galles i que el gallès és la llengua de la major part dels treballadors, la tendència és que les firmes desenvolupin uns quadres intermedis bilingües entre la direcció i els treballadors. La resposta que òbviament facilitaria el desenvolupament dels principis de la gestió orgànica, tot mantenint el valor que la llengua proporciona a la integració i flexibilitat del treball, seria que els directius aprenguessin gallès. Tanmateix, també és evident que aquests directius tenen una actitud altament negativa envers la llengua i els seus parlants (JONES i JONES, 1994; MORRIS, 1989a). Això es deu en part a la naturalesa de les seves ocupacions, que implica una relació entre mobilitat social i mobilitat geogràfica dins de la mateixa companyia, i en part a l'estereotip.

Coneixent de quina manera les xarxes socials de Gwynedd s'estructuren a l'entorn de la localitat i la llengua (MORRIS, 1989b), la qüestió de la integració intersectorial adquireix una rellevància especial. Els agents econòmics que poden transcendir les estructures derivades d'aquest coneixement tenen el deure de promoure les xarxes que poden connectar sectors per al benefici mutu i per a la integració local i regional. Pel que fa a l'aprenentatge de la llengua amb finalitats específiques, cal adreçar-se a una part específica del personal. Això ha d'implicar ser conscient de la relació entre la llengua i els beneficis que poden resultar de la integració. Clarament, el que està en joc aquí és la promoció d'un sentit de comunitat construït a partir de la relació entre la llengua i l'economia que se centra en el desenvolupament de formes estructurals específiques que mantenen i promouen el desenvolupament econòmic.

La telemàtica és vista cada cop més com a especialment rellevant per a les àrees perifèriques (CE, 1995). Com hem suggerit, la telemàtica és la base per al desenvolupament d'associacions de valor afegit; serveix per a promoure el flux d'informació que les manté. Tanmateix, la telemàtica no hauria de ser vista com una solució tecnològica per a tots els mals, sinó més aviat com un element clau que contribueix al desenvolupament regional. És a dir, s'hauria de veure com un accessori molt important del desenvolupament regional. També és evident que cada cop més la televisió en llengua minoritària a la perifèria esdevé prevalent. La seva escala, com hem indicat, té un impacte significatiu en les economies local i regional. És clar que aquest és el cas de regions tan diverses com Escòcia, Galles, Catalunya, el País Basc, Galícia i Irlanda, i que aviat ho serà de l'àrea friülana d'Itàlia. Tanmateix, aquí es pot elaborar l'argument que la televisió s'hauria de diversificar en mitjans multimèdia i que també hauria de servir de base a l'entorn de la qual les activitats telemàtiques es puguin promoure a escala regional. Aquests desenvolupament no només haurien de servir el propi

sector, sinó que també haurien de ser la base per a promoure la integració entre sectors i fins i tot entre regions. És a dir que la indústria dels mitjans de comunicació s'hauria de concebre més com un catalitzador a l'entorn del qual es pot promoure el desenvolupament regional, que no pas com una mera injecció d'activitat en una àrea. En aquest respecte, cal esbrinar acuradament quines són les relacions entre la llengua i l'economia, entre la llengua i els processos i les estructures econòmiques, de manera que aquests mitjans es puguin utilitzar per a facilitar molt més que la mera comunicació.

Atès aquest potencial, sembla evident que es podria i s'hauria de defensar la integració dels serveis existents en una xarxa de desenvolupament regional. Això implicaria aprofitar conjuntament els diferents recursos de la Unió Europea, com ara el Fons Europeu de Desenvolupament Regional, Sòcrates, Leonardo, Fons Social Europeu, Info 2000, etc., per a dissenyar un perfil de desenvolupament coherent però flexible, basat en l'experiència compartida i l'explotació de la millor manera de fer. Això no vol dir que la col·laboració no existeixi, sinó que està mancada de coherència i de visió de futur, que són justament els ingredients que només poden venir de la promoció mútua. La llengua i la cultura han de ser al centre d'aquests desenvolupaments, com a recursos que han promogut la fase inicial i que hi són com un recurs potencial per al desenvolupament integral.

5. *Conclusió*

A l'estudi Euromosaic vam postular una relació entre l'estat i la societat civil. La nostra discussió sobre el desenvolupament regional deixa entendre que hi ha un procés, el replegament de l'estat, que té implicacions significatives per a aquesta relació, de la mateixa manera que n'hi té el discurs que l'impulsa. Com hem suggerit anteriorment, el neoliberalisme professa una reducció de la implicació estatal, per bé que hem posat en qüestió fins a quin punt això implica una retirada de la política. Aquesta reducció té implicacions profundes per a la distinció entre el sector públic i el sector privat. Hi ha un intent de portar les activitats del sector públic al sector privat tot recorrent al capital humà en les seves diverses formes com a base per a ampliar la privatització i així fer-lo responsable de funcions que, fins ara, eren pròpies del sector públic. Al mateix temps, l'estat del benestar es veu transformat en una responsabilitat que rau en el sector voluntari. Tot i que aquest procés hauria de ser motiu de preocupació per als qui es preocupen de millorar la qualitat de vida

dels desvalguts, ofereix una oportunitat lligada a la reconstitució de la societat en àrees que sempre han estat víctimes de l'abandó per la seva situació i per la marginació.

D'altra banda, és clar que els grups lingüístics minoritaris ja han estat marginats, almenys pel que fa a la seva capacitat de produir-se i reproduir-se, fins al punt que l'absència de suport estatal esdevé problemàtica. A l'estudi Euromosaic hem sostingut que és essencial de consolidar el paper de les llengües minoritàries en la comunitat, la família i l'ensenyament; que és essencial augmentar el prestigi de les diferents llengües a través de la seva integració en els processos de producció econòmica, i que s'ha de prestar una atenció especial a la transformació de la competència en ús. El model que hem esbossat damunt intenta assolir aquests objectius dins del context dels processos de reestructuració i reajustament que ja són en curs en funció de la reconstitució de les economies perifèriques. L'arribada de capital que suposa l'ampliació dels mitjans de comunicació per a incloure els grups lingüístics minoritaris, per la creació de projectes de desenvolupament comunitari com ara els diferents projectes Leader, s'ha d'enllaçar amb l'aprofitament de les últimes formes de desenvolupament tecnològic i una comprensió clara de la millor manera de promoure el creixement econòmic a partir dels recursos disponibles en qualsevol localitat o regió. La nostra tesi és que això només hauria de ser possible reconeixent la rellevància i el valor que la llengua té en aquest procés.

BIBLIOGRAFIA

- Comissió Europea. *The Region's Way to the Information Society*. Unit XIII/A-6, DG XIII, Brusselles.
- Comissió Europea. 1996a. *Euromosaic. The Production and Reproduction of the Minority Language Groups in the European Union*. Luxemburg: Oficina de Publicacions Oficials de les Comunitats Europees.
- Comissió Europea. 1996b. *Teaching and Learning: Towards a Learning Society*. Luxemburg: Oficina de Publicacions Oficials de les Comunitats Europees.
- FREEMAN, C. i C. PEREZ. 1988. «Structural Crises of Adjustment: Business Cycles and Investment Behaviour». Dins: G. Dosi *et al.* (ed.). *Technical Change and Economic Theory*. Londres: Pinter.
- GAFFARD, J. L. *et al.* 1993. *Cohérence et diversité des systèmes d'innovation en Europe*. Brusselles: FAST, EU.
- HINGEL, A. J. 1993. *Note on a Model of European Development: Innova-*

- tion, Technological Development and Network-led Integration*. Bruxelles: FAST, EU.
- JONES, D. R. i S. J. JONES. 1994. *Vacancies and Recruitment in a Peripheral Labour Market: A Case Study of North West Wales*. Research Papers Series, School of Banking Accounting and Economics. Bangor: University of Wales.
- LIPIETZ, A. 1987. *Mirages and Miracles: The Crises of Global Fordism*. Londres: Verso.
- MORRIS, D. 1989a. *Ailstrwythuro Economaidd, Ffracsiynu Dosbarth ac iaith yng Ngwynedd*. (Economic Restructuring, Class Fractioning and Language in Gwynedd). Tesi doctoral no publicada. University of Wales.
- MORRIS, D. 1989b. «A Study of Language Contact and Social Networks in Ynys Mon». *Contemporary Wales*, 3, pàg. 99-119.
- PETEMISIDION, M. i L. TSANLOVIS. 1994. *Aspects of the Changing Political Economy of Europe: Welfare State, Class Segmentation and Planning in the Postmodern Era*.
- WILLIAMS, G. 1992. *Sociolinguistics: A Sociological Critique*. Londres: Routledge.

